M3 4/17

11

Négyes: az ő Toldi

MAGYAR MÚZSA

19.c

A MAGYARORSZÁG TERÜLETI ÉPSÉGE VÉDELMI LIGÁJÁNAK KÖZLÖNYE

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTIK

CSÁSZÁR ELEMÉR ÉS PEKÁR GYULA

I. évfolyam 1. szám 1920. jan. 1.

M·K

TARTALOM

Lap

Császár Elemér: Beköszöntő 1
Vargha Gyula: Versek. (Kossuth-nóta; Porban az Úr előtt.) 4
Bársony István: Zongoratanítónő ajánlkozik 6
Pekár Gyula: A színek Ossziánja 11
Beöthy Zsolt: Évfordulón 16
Négyesy László: Az ős Toldi 19

SZEMLÉK

Irodalom. Négy hónap szépirodalma. **Császár Elemértől** . . . 27
Herczeg Ferenc: Az élet kapuja. **Császár Elemértől** . . 31
A magyar irodalom halottai. **Kozma Andortól** 32
A Kisfaludy-Társaság. **Krónikástól** 36
Színház. Az őszi évad. **Zolnai Bélától** 37
A színpad művészete. **Szász Károlytól** 41
Képzőművészet. Az őszi tárlatok. **Lyka Károlytól** 42
Zene. Az őszi évad. **Haraszti Emiltől** 45

KRÓNIKA

Akik kimaradtak a műsorból. —*l* —*l*-től 47
Az Új Nyugat. *sz. a.*-tól 48
Ismeretlen magyar dráma a XVII. századból. —*r* —*n.*-tól . . . 49
Hubay és Dohnányi. *e.*-től 50
Bécsi Magyar Ujság. *(zb.)*-tól 50
A magyar irodalom fejlődése 50

A Magyar Múzsa megjelenik 3—3 ívnyi terjedelemben, havonként kétszer, minden hó 1-én és 15-én. Egy egy szám ára 6 K, előre fizetve negyedévre 35 K, félévre 70 K. Megrendelhető a kiadóhivatalban: Budapest, IV, Váci-u. 25. II. em. 12.

A Magyar Múzsa esztétikusai és kritikusai:

Ambrus Zoltán, Angyal Dávid, Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, Czakó Elemér, Divald Kornél, Farkas Zoltán, Fraknói Vilmos, Galamb Sándor, Gerevich Tibor, Haraszti Emil, Hekler Antal, Herczeg Ferenc, Iványi Jenő, Kacsóh Pongrác, Kern Aurél, Kozma Andor, Lyka Károly, Milotay István, Négyesy László, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Rákosi Jenő, Szász Károly, Takáts Sándor, Ulain Ferenc, Voinovich Géza, Zolnai Béla.

A szerkesztőség kéziratok visszaküldésére vagy megőrzésére nem vállalkozik.

Felelős szerkesztő: Császár Elemér. A szerkesztő lakása: Budapest, I., Pauler-utca 4.

Helios nyomda, Budapest.

Beköszöntő.

Írta: *Császár Elemér.*

Mint az új vendégnek a társaságban, az új folyóiratnak is be kell mutatkoznia, ha kilép a nyilvánosság elé. Mi a Magyar Múzsa és milyen jogon kér helyet a magyar közműveltség szervei között? Milyen eszmények hevítik, milyen célokat kíván szolgálni? Ezekre a kérdésekre kell megfelelnünk.

A választ megadja már folyóiratunk címe. A szépet keressük a magyar szellem minden nyilvánulásában, a magyar művészet figyelemre méltó termékeit akarjuk megismertetni közönségünkkel. Föl akarjuk tárni azokat a nagy értékeket, melyek a múlt és jelen művészi világában a magyar lélekből kisarjadtak: közel akarjuk hozni közönségünk értelméhez és szívéhez a nemzeti szépet, úgy, amint az költőink és színészeink, festőink és szobrászaink, építészeink és zeneművészeink alkotásaiban megvalósult.

Az eszmény tehát, melynek fényénél a művészi jelenségek világát tekintjük, a magyar nemzeti szép, a cél, melyet folyóiratunk elé tűztünk, a magyar művészi alkotások megszerettetése. Mivel azonban figyelmünket megosztjuk a már lezárt, kikristályosodott múlt és az élő, forrongó jelen között, a tárgyalás szempontját hozzá kell alkalmaznunk a változó tárgyhoz, s így két párhuzamosan, de külön síkban futó úton kísérlünk hozzáférkőzni közönségünkhöz: történeti nézőpontra emelkedve méltatjuk a múlt művészetét és kritikailag ismertetjük a jelen művészi törekvéseit.

Mint a körülöttünk lüktető művészi élet nyílt szemű megfigyelői, éber érdeklődéssel kísérjük annak minden nyilvánulását s ezen az alapon gyors és megbízható tájékoztatást kívánunk nyujtani irodalmi és művészeti életünknek újabb irányairól, törekvéseiről, jelenségeiről: könyvekről és előadásokról, műtárlatokról és hangversenyekről. Föl fogjuk hívni a figyelmet mindenre, amiben a nemzeti szép művészi módon és ethikailag magas fokon jelentkezik, ostorozni fogunk minden művészietlen, hazafiatlan, erkölcstelen költői és művészi törekvést.

A Magyar Múzsa, amint hivatásának ez a fogalmazása mutatja, a művészet minden kérdésében határozott állást foglal, szóval pártlap lesz: minden erejével a nemzeti eszme, a magyar nemzeti művészet szolgálatába áll. Pártlap voltunkat nem félünk nyíltan megvallani. A színtelen, langyos, minden törekvéssel megbékülő iránynak a kritikában époly kevéssé van jogosultsága, mint a művészetben, s legkevésbbé ma, mikor ezer évnek legszörnyűbbike viharzott el fölöttünk, mely sorjában, ötödfél hónapos időközökben, három világnézetet zúzott

össze s háromszor ingatta meg alapjaiban nemzetünk épületét. Lanyhákra, közömbösökre, akiknek már Dante külön bolgiát rendelt a pokolban, nincs szükségünk. Ma, midőn itt a Duna két partján egy új Magyarország van kialakulóban, minden embernek, minden tényezőnek kötelessége, mint évezredekkel ezelőtt Athénben volt, színt vallania, párthoz tartoznia; ma, midőn nemzetünk a hamleti nagy problémának, a lét vagy nemlét kérdésének hullámain lebeg, az irodalomnak és művészetnek is állást kell foglalnia; csatlakoznia kell vagy a nemzetépítők vagy a nemzetrombolók csoportjához.

A választás számunkra nagyon könnyű. Ezer éven át, Szent Istvántól az 1918/1919-iki félév két borzalmas katasztrófájáig, államunkat a magyar nemzeti érzés, a magyar faji öntudat tartotta meg a kelet és nyugat összeroppantó támadásai között, ezen a két szirten tört meg a vészes áradat ereje: ha azt akarjuk, hogy továbbra is nemzetül éljünk a kelet és nyugat kapujában, nemzetünket, fajiságunkat kell megerősiteni. Tisztán áll előttünk irodalmunk és művészetünk hivatása is: az építő nemzeti eszmét kell szembe szögezni a romboló nemzetközi törekvések ellen. Az utolsó évtizedek fölidézték a sötét rémet, az idegenből átültetett, nemzetközi, magyarellenes, hazafiatlan szellem pusztító hatását a politika és a művészet világában, s az utolsó hónapok megmutatták a nemzeti eszme páratlan erejét. Tanultunk s a tanulságokat értékesiteni akarjuk!

Párthoz csatlakozik a Magyar Múzsa, csakhogy nem a *személyek*, hanem az *elvek* pártjához. Határozott művészi irányelvek és eszmények követése és követelése — ez a Magyar Múzsa hitvallása. Személyekhez nincs közünk. Nem írókkal és művészekkel foglalkozunk, hanem költészettel és művészettel, s az alkotó művész egyénisége csak annyiban érdekel, amennyiben műveikben kifejezésre jut. Híven a magyar kritika nagy hagyományaihoz, Bajza, Arany, Gyulai, Salamon példájára, iparkodunk a rokon- és ellenszenv hangjait elfojtani, s nem azt nézzük, *kit* bírálunk, hanem hogy *mit*, nem azt kutatjuk, vajon a régi vagy az új irány hívével állunk-e szemben, hanem azt, mennyire sikerül nekik a nemzeti művészet formái között a szépet, jót és igazat törekvéseikkel szolgálni, műveikkel megvalósitani.

Küzdeni fogunk tehát, nemzeti és erkölcsi alapon állva, a tudomány fegyvereivel, elveinkért s azért, amit a művészetben szépnek, jónak és igaznak tartunk. Dolgozni fogunk, hogy költészetünk és művészetünk magyar és nemzeti maradjon s ne lendüljön ki pályájából, mint a közelmúltban, mikor bomlasztó, nemzetrontó eszmék és érzések terjesztésével szolgájává, sőt előkészitőjévé lett azoknak a törekvéseknek, melyek nemzetünket majdnem sírba döntötték. Át akarjuk ültetni a magunk erős fajszeretetét, meg nem alkuvó nemzeti érzését az új művészi nemzedékbe, a fiatalokba, hogy velük együtt dolgozzunk a jövő irodalmának és művészetének nemzeti irányba való fejlesztésén.

Első sorban azokra a nagy, nemes, értékes hagyományokra lesz gondunk, melyeket immár ötszáz éves irodalmunk, főként annak virágkora, Vörösmarty, Petőfi és Arany dicsőséges korszaka, örökségül reánk hagyott. Az élet nem áll meg, a fejlődés megszakítás nélkül halad tovább a múltból a jövőbe, de amit a magyar szellem a művészet terén fényeset, nagyszerűt alkotott, azt nem temeti sírjába a száguldó idő, az is mint eleven, cselekvő erő tovább él és hat. A

jövő művészetének ezt a gazdagon buzgó forrását megőrizni a most vagy ezután kibontakozó tehetségek számára; a közönség érdeklődését ráirányítani erre a drága kincsre, nemzetiségünk és művészetünk el nem évülő értékeire; fölfedni azokat a szálakat, melyek a jelenkor legbecsesebb művészi törekvéseit hozzáfűzik a magyar költészet „nagy század"-ához; küzdeni azon irányok ellen, melyek harcot izenve nemzeti múltunk dicsőségének, le akarják rombolni hazafias és művészi eszményeinket: íme a Magyar Múzsának mint pártlapnak szerepe és föladata.

Küzdeni fogunk továbbá a művészetek korcshajtásai ellen, támadva a szennyes, erkölcstelen törekvéseket, melyek félreismerve vagy épen megtagadva a művészet nemes hivatását, azt a léha szórakozás üres eszközévé vagy az érzékek izgatásává aljasítják s ezáltal nemcsak a morált, hanem a jó ízlést is vérig sértik. Épúgy szembe fogunk szállani a külföldi beteges irányzatok lelketlen és értelmetlen utánzataival. Nem akarunk elzárkózni azon nagy eszmék elől, melyek a külföld művészi életét pezsgésbe hozzák; a magunk s a nyugati nemzetek példája bizonyítja, hogy minden nemzet művészete rászorul arra a termékenyítő hatásra, melyet az új eszmék s a nyomukban szétterjedő hatalmas áramlatok útján külföldről kap: de hozzanak magukkal az idegen hullámok igazi értékeket, s a határunkon átkerült új eszméket, mint a talaj tápláló anyagait a növény, szívja föl és hasonítsa át a magyar lélek. Azt a külföldi áramlatot, amely nem tud beilleszkedni a magyar érzés- és gondolatvilágba, azt az idegen irányt, amelyet mint visszatetszőt nem tud magába olvasztani a magyar művészet, vissza kell űznünk mint kellemetlen betolakodót. Külföldi hóbortokkal, futurizmussal, kubizmussal, a nyugati nemzeteknél tiszavirág-életű divatok majmolásával nem engedjük megfertőzni a magyar művészetet; a modernség leplébe rejtőzködő együgyűségeket nem fogadjuk el a magyar szellem értékes nyilvánulásainak s a művészi formák széttörését, az idő tűzpróbáját kiállott műszabályok és normák félrelökését — új, értékes formák, műszabályok és normák teremtése nélkül — nem vagyunk hajlandók nyereségnek tartani.

Ezzel a törekvéssel, ezekkel az eszményekkel közönségünknek ahhoz a rétegéhez kíván szólani a Magyar Múzsa, mely nemzeti érzéstől és fajszeretettől hevítve lelkesedik a múlt és jelen irodalmának nemzeti szellemű, magyar színű alkotásaiért, amelynek szívén fekszik, hogy a jövő művészete a magyar géniusz irányában fejlődjék.

Sikerül-e valóra váltani azokat a reményeket, melyekkel eltelve folyóiratunk első számát útnak bocsátjuk, olyan kérdés, melyre csak a jövő adhat feleletet. Érezzük a föladat nagyságát, de nehézségét is, s ha mégis bizalommal tekintünk előre, erre az a tudat bátorít, hogy a siker elsősorban nem tőlünk, hanem munkatársainktól függ — soraikban pedig ott találjuk irodalmi életünk kitűnőségeit, a nemzeti szép legkiválóbb búvárait és legfényesebb tollú munkásait s ott reméljük látni az új művész-nemzedéket, az erőtől duzzadó fiatalságnak már megjelent vagy eljövendő jeleseit, a jövő reménységét. Ami minket, szerkesztőket illet: ha lelkesedés és ügyünk igazságába vetett hit, ha buzgalom és kitartás célhoz segít, akkor bátran nézhetünk a jövőbe, s remélhetjük, hogy izzó szeretetünk a magyar múzsa iránt diadalra segíti a Magyar Múzsát!

Versek.

Írta: *Vargha Gyula.*

Kossuth-nóta.

Szunnyad a város a déli napon,
Hallgatnak a házak álmatagon;
De most egyszerre csak fölfigyelek:
A Kossuth-nótát pöngeti egy gyerek . . .

Kihallik jól a nyílt ablakon át:
Egy újjal veri a zongorát.
Ügyetlen a kéz, a dal se remek,
A szívem mégis megremeg.

A lelkeken Számum szele fújt át:
Sívó sivatag jelzi az útját,
Sárga homokból kifehérlik a váz —
Hogy bukkan elő ez a zöld kis oáz?

Ma kigúnyolt s félig feledett
Ócska bolondság a honszeretet,
Mégis a gyermek ujja alól
Rég porló hősök elszánt dala szól.

Véletlen-e csak s játék az egész,
S akaratlan tévedt ép erre a kéz?
Míg a makacs hangszert pöngetni tanulja,
Mit bánja a gyermek, mit ver ki az ujja!

Vagy a lélek mélyén *mozdul* valami?
Felsírnak a sírbul a múlt dalai?
Kipattan a szikra, az eltemetett,
És fellobog újra a honszeretet?

(1919. július 9.)

Porban az Úr előtt.

Uram, te megaláztál mélyen,
S én még mélyebben enmagam;
Azért szivem fel-feldobog kevélyen —
Még annyi földi vágya van!

A kis vagyontól nem tud elszakadni,
— Hű szorgalom gyümölcse volt —
Az álmokat se tudja megtagadni:
Fáj, hogy a semminek dalolt.

A holnapért magát gondban emészti,
Nem tudja békén bízni rád;
Fájdalmasan, kétségtől marva nézi
Kis unokák víg mosolyát.

A haza sorsán megnyugodni nem bír,
Hogy földje zsákmány, népe rab;
Bárhogy csitítom, benne felsír
A bú, a szégyen és harag.

Hiába mondom: minden úgy jó,
Ahogy te azt elvégezed:
Felhozza, lám, a téli éjbe húnyó
Napot is a te szent kezed.

S ha búba vész a földi élet,
Nem baj: hisz tűnő árny csupán!
Ott kezdődik — te úgy igérted —
Az élet a halál után.

Hiába mondom, mit se használ —
De még se ítéld meg dacát:
Hisz néki, óh Uram, te adtál
Dalt és családot és hazát!

Ne bánd, ha, mint erős fa lenn a földben,
Széjjelbocsátja gyökerét,
És nem tud onnan elszakadni könnyen,
Hová te magad ültetéd.

(1909. május)

Zongoratanítónő ajánlkozik . . .

Írta: *Bársony István.*

A Kinder-család régi budai nyárspolgár-család volt, Kereskedő emberek, akiket az üzleten kívül alig érdekelt valami más is. Az öreg Kinder-nagypapa Bajorországból került ide és sohasem tanult meg magyarul, ámbár akart volna. A fia tudott már valahogy. Az unokái meg büszkén vallották magokat magyaroknak. Öt ilyen unoka volt: négy fiú és egy leány. Valamennyien meglett korúak voltak már, amikor az édes apjuk is elment a nagyapa után abba a bizonyos jobb világba.

Károly volt köztük a legidősebb. Őt tartották a család eszének. Az apjuk halála után ő lett a családfő. Jól táplált, köpcös, kopaszodásra hajlandó emberke volt, mint valamennyi Kinder. Kis, ravasz szeméből élelmességre és fürge gondolkodásra lehetett következtetni. Ő volt a családban a legvállalkozóbb, a legszerencsésebb kezű és a legvagyonosabb. Legkésőbben is szánta rá magát, hogy megházasodjék, kivéve a legfiatalabb öccsét, Maxot, aki ilyesmiről hallani sem akart. Márton és Frigyes korán házasodott, mint jóravaló nyárspolgárhoz illik. Szorgalmas boltosok voltak és szépen gyarapodtak. A vállalkozó szellemű Károly olyan volt köztük, mint valami üzleti lángész. Ő nem siette el a házasságát. Jól tudta, hogy a családos élet boldogságának a függetlenség az ára. Csak nőtlen ember lehet igazán merész az élet fordulataival szemben. Maxnak (a nagyapja hívta így és rajta is maradt) addig mondta: „látod, mennyi baja van Mártonnak a gyerekeivel?", „látod, hogy veszekednek Frigyesék?" — hogy Max megijedt és inkább agglegény maradt. Különben sem bírt volna megválni a mamájától, akinél lakott, és aki Tónival, az egyetlen Kinder-leánnyal együtt vetélkedve gondozta, tömte, kényeztette. Öneki a gyomra volt az istene. Mindig éhes volt és mindig evett. A ferdevállú, kissé kancsal és világgyűlölő, idős Tóni két hivatás közt oszlott meg. Részint Max körül foglalatoskodott, részint megrágalmazott mindenkit. Boldog volt, ha kellemetlenséget mondhatott valakinek. Minthogy Márton egy óbudai borkereskedő leányát vette volt el, Frigyes pedig a hires *Három rózsá*ba házasodott bele, (annak a vendéglőnek a tulajdonosa nagyúri szakács volt valamikor) a „hölgyek" nem voltak túlságosan finnyásak, és ha rákerült a sor, hamarosan megszapulták egymást. Tóni az ilyesmit tőle telhetőleg előmozdította.

Károly talán szintén végig megúszta volna az életet kényelmes, agglegényi sorban, ha nem találkozott volna a végzetével egy üzletbarátja házánál. Egyszer épen akkor volt ott, amikor megjött a kis kisasszonyka zongoratanítónője, egy elszegényedett nemes úri leány, akin úgy rajta felejtette a szemét, hogy maga is belepirult.

Palkay Blankának hívták a zongoratanítónőt, zárdában nevelkedett, nyelveket tudott, művelt volt és Károly olyan szépet még soha életében sem látott. Egyszerűen eszményinek találta.

Három találkozás elég volt neki arra, hogy halálosan beleszeressen. Áradozó levélben tette a lába elé a szívét, meg a vagyonát. A szegény zongorás kisasszonyt azután rábírta a sorsáért aggódó mamája, hogy ne szalassza el szerencséjét. Károly negyvennyolc éves volt akkor, Blanka meg huszonnégy. Amikor Kinder-mama először meglátta leendő menyét, azt súgta a többinek, hogy Károly ne hallja: nagyszerű nő lehet, de nem miközénk való.

Több kritikus szó azután nem esett a dologról. Ki is merte volna Károlyt bírálgatni?

*

Azon a bizonyos szerdán is együtt készült vacsorázni a család, mint minden szerdán. — Ez az egy alkalom volt hetenkint arra, hogy összekerüljenek. A mama kedvéért rendezték így, aki az összekötő kapocs volt köztük. Szerdán rendesen az öregasszonynál találkoztak; kiki odavitte vacsoráját, mintha pikniket adtak volna.

Régente ezek a vacsorák elég barátságos hangulatban folytak le. A férfiak vacsora után egy parti kalabriászt játszottak; a nők pletykáltak vagy vitatkoztak, amire Tóni mindig talált okot és módot. Eltelt az idő a lefekvésig, és valamennyien elégedetten mentek haza.

Amióta Károly megházasodott, ebben lényeges változás történt. Az új asszony sokkal fínomabb, eszesebb, műveltebb volt, semhogy ne feszélyezte volna ezt a társaságot. A férfiak meggondoltabban nyilatkoztak; a nők meg épenséggel nem mertek azok lenni, akik igazán voltak. Ha Blanka nem szólt volna hozzájuk, elültek volna szótlanul órahosszat. Néha odasúgták egymásnak: nem miközénk való, igaza van a mamának. És ez valamilyen formában minden szerdán ismétlődött. Tóni különösen akkor volt ingerült, ha Blanka vitte a szót. Hisz mindig olyasmiről beszélt, amihez ő semmit sem értett. Ilyenkor némaságra volt kárhoztatva. A fél életét adta volna, ha egyszer valami igen nagy keserűséget okozhatott volna a fiatal asszonynak.

Károly egy kicsit később érkezett aznap a vacsorához és amikor körülnézett, meglepetve kérdezte: Blanka még nincsen itt? hol van Blanka?

Max elégedetlenül dünnyögte: bizony már itt lehetne; nagyon éhes vagyok. Tóni ellenben gúnyosan mosolygott és így szólt: a varróné látta délután a Perec-utcában, kint, messze, egy úrral.

Károly elsápadt. Titokban nagyon féltékeny volt. Hiába adta mindig a higgadtat, az okosat — ez az egy kínos érzése legyőzte. Nem bírt szabadulni annak a huszonnégy évnyi korkülönbségnek a hatásától. De csak befelé gyötrődött. A világért sem árulta volna el, hogy mi dúl benne. Attól tartott, hogy valaki azt találja mondani: úgy kell neked. Összeszorította a száját és nem tudta, mit feleljen Tóninak. Ekkor odakint csengettek. Ez Blanka! — gondolta megkönnyebbülten és mégis ingerülten.

Csakugyan ő volt. Ragyogott, amikor belépett. Arcát a hűvös esti szél pirosra csípte; dús haján pompásan festett a kis szilszkinsapka; könnyed volt, mint az ideröppent madár, és mosolygott, mint

az egészséges élet. A két boltosasszony meg Tóni valóságos gyülölettel nézte.

— Honnan jössz? — kérdezte Károly rejtett benső felindulással.

— Az édes anyámnál voltam; elkéstem, bocsánat.

— Mondd, hogy az édesanyádnál is — sziszegte Tóni édeskés gúnnyal.

Blanka csodálkozva nézett rá, miközben levetette sapkáját meg a kabátját. — *Csak* az anyámnál, ismételte nyugodtan.

— Együnk már! — kiabálta Max és türelmetlenül csöngetett a szobaleánynak.

Amikor a tál Blankához került, eltolta. Ha valami bántotta, nem tudott enni. Max sóváran várta, hogy rá kerüljön a sor és kivehesse Blanka részét is.

Nyomott hangulatban vacsoráztak. Károly különösen. Az is bántotta, hogy a felesége nem eszik, meg az is, hogy nem látott tisztán: mi most az igaz, hol volt tehát a felesége, ha mégis látták a Perec-utcában?

Amikor végére jártak a vacsorának, nyomatékosan megkérdezte:

— *Ki* kísért az anyádhoz?

— A házikisasszonyunk, felelt Blanka egykedvűen.

— Más senki? Sehol sem jártál azután? Kivel voltál a Perec-utcában.

Blanka nagy szemet meresztett. Nem szólt. A nagy csend feltünt neki. Körülnézett. Minden arcon furcsa, sötét várakozás volt. Max halkan mondta Frigyesnek: te, egyél ebből a sajtból, nagyszerű!

Hát csak azért sem felelt. Úgy tett, mintha nem hallotta volna, vagy nem akarná hallani a gyanút rejtő kérdések sorozatát.

De Tóni nem hagyta annyiban. — Kivel voltál a Perec-utcában? — vijjogta és kancsal szemét a fiatal asszonyra meresztette.

Blanka elcsudálkozott: — *én*?!!

— Igen, te! — fújt Tóni, mint a macska.

— *Igen, te!* — visszhangozta Károly szigorúan, minthogy már nem bírt magával és szinte betege volt a szorongásának.

Az ostromolt asszony ebben a pillanatban megértett valamit. Hisz ezek a legkomolyabban gyanúsítják. Vérpiros lett.

— Nézd, hogy elpirult — súgta Mártonné Frigyesnének, de úgy, hogy mindenki hallhatta.

Blanka arcán egy másodpercig kínos vonaglás látszott. Azután elmúlt a pirossága. Emelt hangon mondta:

— Eszerint tudjátok?

— Mit tudunk? . . . Mit tudhatunk? — kérdezték egyszerre mindnyájan.

Az asszony várt egy kicsit. Szinte érezte a feléje forduló mohó kíváncsiságot. Azután elszántan mondta:

— Azt, hogy szeretőm van!

Az általános elszörnyedésbe vad ordítás harsogott belé, a Károlyé.

— Mit? . . . mi?! . . . ismételd! Hallani akarom! Mindent akarok tudni! . . .

Az asszony felkelt az asztaltól. Végignézett a társaságon.

— Semmit sem mondok, hisz ti úgyis mindent tudtok; ti már

elintéztetek engem. A lényegben igazat adok nektek, a részletekhez semmi közötök!

— De nekem van! — bömbölte Károly.

— Önnek a legkevésbbé! (Már nem is tegezte.) Ön meg sem kísérelte, hogy mellém álljon és hogy megvédjen. Önt utálom valamennyi közt a legjobban.

Károly fakó arccal szorította ökölbe a kezét, de egy benső hang azt mondta neki, hogy ennek az asszonynak igaza van. Csakugyan, meg sem kísérelte, hogy mielőtt olyan határozottan vádolt és ítélt — ha mindjárt csak a lelkében is — legalább tiltakozott volna mások nyers gyanusítása ellen. De hisz már úgyis mindegy. Íme, a felesége beismerte, hogy bűnös.

— Rettentő! Szörnyű! — hörögte.

A két nyárspolgár-asszony kezdett magához térni. Indulatos hangok szakadtak fel belőlük. Tóni kontrázott nekik.

— Hölgyeim — szólt Blanka hozzájuk fordulva — tűrtőztessék magukat, várják meg, amíg nem leszek itt, mert ha szemtől-szembe találnak megsérteni . . .

Villámló szemmel lépett egyet a kotkodácsoló csoport felé. A három „hölgy" egyszerre elnémult.

— Meg tudom védeni magamat! — fejezte be Károlyné elszántan. De mindjárt hozzátette:

— Nekem még csak ezzel az úrral van elintézni valóm, (Károlyra mutatott) az sem fölöttébb sürgős. Maradjanak itt most valamennyien. Szükségtelen, hogy a cselédség sejtsen valamit. Én feltűnés nélkül visszavonulok. Isten velük!

Mielőtt a bámuló társaság magához tért, eltűnt.

— Miért eresztetted el? — kiáltott fel Frigyes — még tesz magával valamit, és akkor kész a botrány.

— A botrány így is kész — vélekedett Márton. — Hisz itt válásról van szó, nem érted?

Károly két kezébe temette arcát:

— Hogy kényeztettem! Hogy szerettem! Mindent megvettem neki, amit szeme-szája kívánt! . . .

Az öreg asszony, aki az egész idő alatt sóbálvánnyá meredve hallgatott, most csendes sírásra fakadt. A fiát sajnálta.

Max intett Frigyesnek, hogy tolja közelebb hozzá a sajtot.

Tóni csak most ébredt fel hipnotikus ijedtségéből.

— Ki kellett volna kaparnunk a szemét! — sipította.

Károly úgy nézett körül, mint aki nem tudja, hol is van. A homlokára csapott.

— Nem, nem engedhetem! Vissza kell hoznom! Hisz ez rettenetes!

Senkitől sem búcsúzott. Elrohant.

Hazafutott. Hátha ott van az asszony! És mialatt futott, végig élte az egész időt, amelyet vele töltött, és amelynek most már vége van. Hallotta az asszony csicsergő, kedves hangját, látta ártatlan nézésű kék szemét, érezte közelségének melegét, hajának illatát, újra élvezte képzeletében azt a gyönyört, hogy ez az asszony az övé volt, hogy joga volt hozzá, hogy a karjában tarthatta, hogy csókol-

hatta, hogy ami édes van az élet számára, azt mind kaphatta tőle. És ennek vége, vége!

Nyögött kínjában, amikor becsöngetett. A lakásban csak a házikisasszonyt találta. Azt kezdte dúlt arccal ostromolni:

— Hol van a feleségem?

A kisasszony megijedt.

— Nem jött még meg az édes anyjától? — kérdezte aggódva. Együtt mentünk oda.

— Meddig maradtak ott? Hova mentek onnan?!

— Mondom, uram, hogy ott voltunk, sehol máshol. Ő még tovább, mint én. Nekem haza kellett sietnem, mert már késő volt, de énutánam a nagyságának is indulnia kellett a közös vacsorára.

Károly a kezét tördelte.

— Istenem, hát sehol sem voltak máshol? De igazán nem?

A leány megcsóválta a fejét.

— Ej, uram, kérdezze meg a nagyságos asszony édes anyját, az egész délutánt ott töltöttük, ha mondom.

Károly úgy ment ki a saját lakásából, mint a részeg. Visszatámolygott a családjához.

Dúlt arca láttára kérdezni sem merték. Ő maga kezdett hebegni valamit zavartan:

— Nem igaz . . . semmi sem igaz . . . egész délután az anyjánál volt . . . rettenetes!

Tóni az ajkába harapott. Elsompolygott bátyja közelségéből. Max megkönnyebbülten ette meg a maradék sajtot.

— Hála Istennek! — szuszogta. — akkor semmi baj sincs.

Frigyes nem állhatta meg, hogy oda ne mormolja neki:

— Szamár!

Károly még aznap könyörgő levelet írt a feleségének.

Az asszony csak úgy szóval üzente, hogy majd megadja a választ. Harmadnap azután megküldte Károlynak az akkor megjelent napilapokat. Mindegyikben körülkékceruzázta ezt a hirdetést:

„*Zongoratanítónő ajánlkozik*" (stb.)

A zongoratanítónő lakása pedig, ahová az ajánlatot várták, a Blanka édes anyjának a lakása volt. . .

Az öreg Kinderné könnyezve vigasztalta a fiát:

— Úgy sem miközénk való volt ő, édes fiam.

Tóni csípősen mondta a sógorasszonyának:

— Ott folytatja, ahol elhagyta!

Csak Max búsult még igazán Károlyon kívül.

— Kár azért a jó Blankáért. Mindig én ettem meg a részét.

Ő az egyetlen, aki a Kinder-családban néha emlegeti Blankát. A többi nem meri.

A színek Ossziánja.

— Mednyánszky. —

Írta: *Pekár Gyula.*

Hát ő is elment . . . oda, ahová bolygó, bujdosó éltének annyi fekete mérföldkövénél annyiszor vágyakozott önként, el a „fekete ajtócskán" át arra a tájra, melynek kísérteties árnya, találgató előérzete ott borong minden tájképének hangulatán. Sajnos, azt a — szerinte — baudelairei paysage-t (vajon igazán az-e?) már nem festheti meg, pedig hogy szerette volna! Hisz halkan, budhista spiritualizmussal annyit beszélgettünk mi ezekről a dolgokról a tátrai Nehre-vár Poe Edgár-szerű havas éjszakáin, pesti magányos, holdvilágos csavargásainkon s a párizsi szédület boulevard-forgatagában. Igen, elhagyott minket a színek bűvös ecsetű Osszániа, elköltözött az én jó Mednyánszky László barátom, az „öreg emigráns," az „öreg kutya" (amint magát nevezni szerette), és úgy ment el, ahogy eddig is szokta volt, surranva, feltűnés nélkül, búcsútlanul. Öt műterme: a nehrei, párizsi, két pesti s egy bécsi közül az utóbbiban lehelte ki sokat, nagyon sokat gyötrődött lelkét. Mert nemcsak a legkomplexebb, legbizarrabb és legérdekesebb lélek volt, akit valaha láttam, hanem a legnagyobb skálájú is: a legellentétesebb, a legmeghasonlottabb s a legtöbbet szenvedett is. Én vallom, én mondhatom, ki mindnyájunk között talán a legjobban ösmertem s a legnehezebb percekben láttam őt: a szenvedés, a vígasztalan önvád, a reménytelen gyötrődés volt az ő lelki dominante-ja, ez művészetének kulcsa. A már említett fekete mérföldkövek, krizisei, „feltámadásai" után mindannyiszor hunyorgatva, diogenesi mosollyal szerette mondogatni a maga zipseres-tótocskás nyelvén: „majd megérzed te, ha én elmegyek . . . öreg neufundlandi, (ez volt a becéző totem-nevem önála!) én sok schement hordok magammal s ezek a szellemek majd értesítenek . . . majd vállon böknek, így ni . . . hahaha!" S én azt hiszem, valóban ők értesítettek: a meginduló proletár-tavaszon, midőn a világ-viharban fogalmam se lehetett róla, hol, merre lehet László, egyszerre csak mintegy parancsra, szűntelenül vele kezdtem foglalkozni. Tollal a kezemben lapoztam napokig théma-könyveimben, de mintegy parancsra, mindig csak Mednyánszkyra tértem vissza s végre valami fájóan jó érzéssel merültem bele abba a párizsi tárgyú hosszú novellámba *(Laura bűne)* melyben a réges-régi aranynapokkal együtt voltakép Lászlónk életét gondolom végig, őt síratom el . . . Jóleső érzés: ha távol is tőle, vele voltam agoniájában, mert hisz, amint hónapok múlva, fogságom után megtudtam, ugyanakkor halt meg Bécsben a színek bús magyar Osszániа . . .

És most jöjjön ez Osszián színeinek ködös, homályos énekével! Mednyánszky művészetét jól ismeri a közönség, hisz hivatott esztétikusok már tudós könyveket írtak róla, de a művész, az ember — nem számítva koldusi, diogenesi legendáját — teljesen ösmeretlen. Ömaga kaján kedvteléssel öltötte fel és hordta legendájának e diogenesi rongyait, hogy (a maupassanti *cache ta vie!*-elvet követve) féltve őrzött bensejét megvédje a profanum vulgus ellen. Volt valami olygarcha gőg ebben a védelemben, aminthogy Lászlónk, minden sajátos lelki áttételek ellenére is, mindvégig középkori, feudális várúr maradt a diogenesi lárva alatt. Ősrégi, Lengyelből ideszakadt seigneurök késő sarja, benne az elődök csatabontó hatalmas ereje már érzékeny filozofiává és művészi eréllyé finomodott: Bayard volt ő, de egy palettával bolygó, koldús Bayard lovag, ki — szinte, hogy az ősök zsarnokságát jóvá tegye — az egykori zipser-tót jobbágyok, a szegények s bennük e világ minden nyomorultjának pártjára állt. Az olygarcha főúr, mint az egyszeri királyfi, leszállt a fényes vártermekből a jobbágykunyhóba s ruhát cserélt a legszegényebbel, s mintegy fogadalomból, ebben a gúnyában élte át életét . . . Ez az ő budhista alázatának története. De ne feledjük el: minden budhizmusa mellett is az ex-olygarcha harcos alázata volt ez, mely küzdve küzdött, hadat üzent egykori társai, a „kabátosok" úri bűneinek. Az „öreg kutya" ápolva nyalta a nyomorultak sebeit, de harapni is tudott: gúnnyal, szatirával, olykor Csák Máté könyörtelenségével. Az „öreg emigráns," ki többé már nem tudott (és nem is akart!) fenn az olygarchák felett uralkodni, nemzetsége erős ösztönével azért tovább uralkodott ott lenn — uralkodott, ha nem is az urakon, hát a nyomorultakon, a csirkefogókon, a koldusokon. Az ösztön, az erőqualitas ugyanaz, csak az áttétel más — *c'était le roi des ribauds et des mendiants*. Kiskirály volt az utolsó Mednyánszky is, csakhogy a koldusok királya!

Ez az alap, erre az egyszeri királyfihoz méltó testi-lelki metamorphosisra épült fel a tájkép nagymesterének fantasztikus egyénisége. És ezt az egyéniséget még bizarrabbra színezték a véralkatnak oly sajátosságai, a fin-de-race léleknek oly végzetes áttételei, melyek előre és örökre kirekesztették a mi szegény, szomorú nagy László barátunkat a harmonikus boldogság paradicsomából. Itt a nagy bökkenő, a meghasonlás, a könyörtelen askesis forrása — ez űzi tova, egyre messzebbre az emberektől. Hovatovább egyre jobban távolodik már tőlünk, barátaitól s menekül az élőktől a „zöld világba," a tájképbe. Ő tudja, ő fedezi fel, mennyire él az, főként, ha ember nem lesi, nem látja . . . Ezt a titkos életet űzi ő vadászként ecsetjével s rögzíti vásznaira. Persze nem a boldog hellén Pán világa ez, hanem egy nagyon is boldogtalan éjszaki Pán hűvös és töprengő mindensége. S a mi fő: szatirok, nimfák és hamadryádok nélkül!

. . . Sohse felejtem el, egy napon valamelyik mesteri tájképében gyönyörködve így szóltam hozzá:

— Nézd, László, ez a tátrai zord hangulat tökéletes, de mért nem teszel be ide a közepére egy emberi alakot, aki ezt a hangulatot felszívná, összegezné?

Furcsa kacaj — az „öreg kutya" ravasz kajánsággal sandított rám:

— Hm, látod, neufundlandi, csak ép ezt akarom elkerülni! *Der Mensch ist ekelhaft . . .*

Úgy-e senki se tudja a nagyközönség köréből azt, hogy Mednyánszky voltakép a legtökéletesebb figuralista, a legnagyobb tudású akt-rajzoló volt? Nézzétek meg a nehrei titkos rajzkönyveit, főként a kéz-tanulmányait s bámulni fogtok, de leginkább mégis talán azon, hogy mindennek nyoma sincs nyilvános nagy vásznain. Nem, ő megveti, nem szereti az embert, nem ereszti be művészetébe, legfeljebb a kitagadottakat, a nyomorultakat, az ő „alattvalóit" — ezeknek egyetlen-egyszer, híres csirkefogó-ciklusában még fantasztikus, szinte ijesztő galériát is szentel. De tájképeiben még ezeket a kegyelteket sem látja szívesen. A színek Osszianja megfesti a paradicsomot, egy ködös, bűnbeesés utáni, bús paradicsomot — de Ádám és Éva nélkül . . .

*

És most galoppban indul vélem az emlékek paripája. Látom a napszámoskezű, koldusgúnyás főurat a nehrei ősi vár pipatóriummá alakított egykori kínzó kamrájában — ott a szomszédban a legyilkolt svéd óbester lépcsője, ott a vezérek korabeli vérszagú, zord bástya, ott az emeleten a mélység fölé kirúgó kis erkély, ahonnan az utolsó viharos éjen oly vijjogva hívták az ősök kísértetei a László szegény haldokló édes anyját . . . A könyvtárszoba ijesztő festményein felravatalozva feküsznek a Szirmay- és Horváth-Sztancsich-ősök, s a babonás öreg Vaczuláj komornyik halkan lengyelül beszélget velük.

. . . A társaság azonban eléggé hangos és vidám; a házigazdák: László, sógora, a turáni tudós Czóbel István, s neje, Myri bárónő, szívesen látják a nehrei irodalmi és művészi „cirkusz" tagjait. A már sorvadó Justh Zsiga barátunk az elnök, ott van a még akkor civil és diplomata Vay Péter, ott van Czóbel Minka, Kacziányi Ödön, Olgyay, Somcsich Andris, Malonyay . . . Röppen a sok élc — de hol van az „öreg kutya?" Ő istránggal körülkötött kabátban a csirkefogói közt van lenn a vár alatt; végre előkerül s rajzolva nézeget minket. Most rajtam a szeme — végre hozzám lép s szokatlan bensőségesen szorítja meg a kezemet:

— Megvagy! Most már szeretlek! . . .

— De László . . . Hát mért szeretsz most egyszerre?

— Mert megtaláltam a totemedet, megtaláltam az ős állatot benned. S ez az ős állat rokonszenves nekem. Ennélfogva te is rokonszenves vagy nekem. Te vagy a neufundlandi! . . . *Komm'her schön!*

Nevettünk. Ő valóban egészen új szemmel vizsgál s aztán a társaságra mutat:

— Látod: István párduc, Justh Zsiga szárnyas: sólyom, Andris kígyó fajú, *eine Puff-Otter*, Malonyay: bull-dog, egy bully — de te vagy a neufundlandi. Hamar, adj pacsit!

Azok a végnélküli nehrei éji beszélgetések! A küzködések ifjú aranyévei, melyekhez annyi művészi és budhista problémát bolygatunk. Justh Zsiga Indiáról beszél, Vay Péter a Buckingham-palaceről s László az előbbi inkarnációinkról . . .

. . . Aztán a pesti holdas éjek a külvárosi néptelen utcákon s a füstös délutánok egy Opera-táji kávéház szennyes fülkéjében. Körös-körül csirkefogók, gyanus alakok, mind nagyon is nem spiritualista,

hanem annál realistább pénzpiócák. Féltékenyen leskelődnek egymásra . . . ott az öreg Bettelheim és társai, kiknek az „öreg kutya" pénz helyett kép-alamizsnát ad s kik alkalomadtán idegen képekre is szívesen hamisítják rá a mester nevét . . .

— László, súgom — hogy adhatod össze magadat ilyen rovott-múltú emberekkel?

Diogenesi kacaj:

— Hja pajtás . . . Rovott múlt? No igen, van itt együtt egy-kéttíz esztendei fegyház, de hát tehetnek ők róla, hogy nem ezüstkanállal jöttek a világra s csak utólag lopják azt az ezüst kanalat?

Azzal odafordul a wurstlibeli gyorsfényképészhez, az amerikai spritista Helfgotthoz, s tovább beszél vele a budhista purgatoriumról, a *kamalokáról*; arca ragyog, amint a *devachanra* térnek rá, hol már a Nirvána hófehér perceinek suhogását érzi az inkarnálatlan lélek. Köröskörül zümmögnek tovább a csirkefogók halkan — az „aquarium" tagjai új zsarolásokon törik fejüket . . .

. . . Aztán: Párizs! Negyedik éve élem már ott künn, habzsolva élem ifjúságom kalandos, szerelmes aranyéveit. Egy napon a Hôtel Cassette Victor inasa nevetve kopogtat be hozzám:

— Uram, egy csavargó, valami koldús van itt, háromszor kidobtuk már, de azt mondja, ő báró . . . és minden áron beszélni akar önnel!

Aggódni kezdtem, csak nem? . . . Igen, ő volt és bizony nagyon szorulhatott már, hogy a bárósságával hozakodott elő. Ott állt cafatos nadrágban, talpnélküli cipőben, de egy ecsetvonásokkal szászínűre mázolt vadonatúj gígerli felöltőben. Valóságos paletta-kabát volt ez . . .

— László . . . ?!

– Csitt. Megszöktem a pesti ünnepeltetésem elől. Ismét vegetariánus vagyok . . . Bizony, te se falj annyi húst. Az csak a testiséget fokozza. Nyakig vagy benne. Hallottam s eljöttem, hogy megtérítselek. Garçon, semmi húst, csak retket és salátát Monsieurnek . . .

A hôtelemben nevetnek, de ő tovaragad engem az éjbe. Bolygunk a Montparnasse egyik gyanus kávéházából a másikba. És csodálatos ez: Lászlónak mindenütt vannak barátai. A legaljasabb *mac*-ok, *souteneur*-ök, birkozók, úszómesterek. Csak elmennek mellettünk, az „öreg kutya" bizalmasan hunyorit rájuk s egy-egy szivart dug a markukba. No meg pénzt is, aranyakat is. Két nap múlva már nincs pénze. Harmadnap, mikor felmegyek a műtermébe, pénz híján, már a ruháit ajándékozza el. Négy termetes Alphonse áll az öreg koffer körül, melyből László ép a beléjük taposott vadonatúj pesti öltözeteket ráncigálja ki. „*Voilà mes amis!* . . ." s a mac-ok egymásután kapják ki kezéből a smokingot, szalónkabátot, zsakettet. Lehúzzák végre a paletta-kabátot is róla . . . ekkor vesz észre engem, kit barátai már percek óta gyanus szemmel nézegetnek. László elneveti magát:

— Oh *mes amis*, ne féljetek . . . ez a magyar barátom nem osztozni jött ide.

Az Alphonse-ok megnyugosznak s bemutatkoznak. Fölényes mosoly:

— Óh, ösmer minket jól Lépine rendőrfőnök úr! Én Gugusse La Terreur vagyok . . . Én Bibi-Chopin . . . Én Julot la Mort . . . Én Jacques La Morgue!

Azóta se láttam Lászlónk e hiveit, de nevüket azért olvastam

a lapokban — még pedig Új-Caledoniával s a guilottine-nal kapcsolatban... Említettem is az „öreg kutyának". Ő filozofikusan mosolygott:

— Hja mindenkit érhet baleset... Emberek vagyunk. Mind azok. És nagyon gyarlók...

*

Még egy emlék. A pesti nyugati pályaudvar pénztárához lépek; hopp... László áll előttem. Hallom a szóváltást: „Kérek egy negyedik osztályt Vácra". — „Kérem, nincs negyedik, csak harmadik van". — „Hát akkor egy harmadikat Vácra..." Megdöbbenek, hangja oly furcsán remeg. Tudom, tudok mindent... Megszólítom:

— Hova, László? Vácra?

— Nem, nem!

— László, elkísérhetlek K... yékhoz, mert oda mégysz, úgy-e? Zavar, tiltakozás, az „öreg kutya" belevörösödik.

— Nem, nem, oda senkise kövessen! Azok tiszták, ti mind bűnösek vagytok...

Se szó, se búcsú. Búsan nézek utána. Való igaz: oda Vácra, ama jómódú földművesekhez, K... yékhoz, sohse eresztett bennünket. Őket, e magyar földműveseket szerette legjobban e földön. Főként a rajzkönyveiből ismert deli Bálint fiút. Nemes, szép barátság volt ez; László Párizsból menekülve, gyakran kiköltözött a családhoz, parasztnak öltözött azon a turáni tanyán s együtt szántott-vetett házigazdáival. Földet akart venni a szomszédságban. De aztán, hogy Bálint meghalt, elállt ettől... csak ép egy kicsi kis embernyi telkecskét vásárolt a temetőben. Oda, az ő szeretett pór barátja mellé. És tudom én utolsó kívánságát: ide kell őt majd Bécsből hazahozni... okvetetlenül ide, habozás és vitatgatás nélkül csak ide és nem máshová szabad temetni a színek Ossziánját. Ott akarja ő hallgatni a panta rheein-t, a Duna folyását s benne az örökkévalóság mormolását.

*

Így van-e, öreg Lászlóm? Légy nyugodt, meglesz annak a te temetői birtokocskádnak a fejfás birtokba vétele. Rólad beszélve, úgy érzem, veled beszéltem újra. A te lelked koldusi tarka külsejéről, mely alatt azonban a nemzeti kincsünk maradt a te elárvult ossziáni ecseted... Mintha mögöttem állnál s a tollam sercegését néznéd. Csak olvasd, tedd rá az „imprimatur"-t s aztán cirógasd meg hűséges öreg neufundlandidat!

Évfordulón.

— A Kisfaludy-Társaság 1919. december 3-iki ülésének elnöki megnyitó beszéde. —

Írta: *Beöthy Zsolt.*

Midőn, tisztelt Társaság, hosszú és kénytelen szünet után újra fölolvasó ülésre jöhetünk össze: szívesen köszöntöm itt, mesterünk szobrának közelében, kedves társainkat és hű közönségünket. A viszontlátás örömét kellett volna mondanom, de attól a sorscsapások és emberi gonoszság által földúlt fészektől, melynek szélén gubbasztunk, az öröm még sokáig távol marad. Elég, ha új találkozásumk reménységet fakaszt lelkünkben a jövő iránt, reménységet és komoly elszánást: becsületes részt kérni és venni az új honszerzésnek és honépítésnek mindnyájunkra váró munkájában és minél nagyobb részt majdan erkölcsi és nemzeti javaink őrzésében. Hogy e tekintetben irodalmunkra milyen kötelességek várnak: ezek kifejtése és megvilágítása lesz a közel jövőben kétségtelenül főtárgya annak az irodalompolitikai eszmélkedésnek, mely Társaságunkat közel százéves pályáján át úgyszólván állandóan foglalkoztatta. Annál komolyabban tartozunk mi írók és írói társaságok szemökbe nézni és megfelelni ezeknek a kötelességeknek, minél leplezetlenebbül el kell ismernünk, hogy a ránkszakadt nemzeti szerencsétlenségben irodalmunknak, legalább leghangosabb és legkövetelőbb elemeinek is igen nagy része volt. Sőt talán épen indító része, midőn felburjánzott benne a míveletlenség elbizakodása, az üzérkedés lelkiismeretlensége, az erkölcsi cinizmus és jórészében a tehetetlenségnek vakmerő áltatása. Lélekmérgezése verte talán az első szegeket — hála Istennek, nem koporsónkba — hanem abba a kínpadba, melyen nemzeti és erkölcsi érzésünk, életünk, becsületünk, jövőnk egy esztendőn keresztül vergődött. Tanulhatunk és tanulnunk kell ebből a sötét példából, ezekből a gyötrelmekből sok mindent, de mindenekelőtt egyet: kegyeletet múltunk, nemzeti múltunk iránt. Meggyőződhettünk róla, hogy a történeti folyamat szálának széttépése egyet jelent életünk fonalának megszakításával: a nemzeti jövőnek föltétele a nemzeti múlt megbecsülése.

Ennek törekszem röviden eleget tenni ma, engedelmet kérve rá, önöknek kegyeletes emlékezetébe hoznom, hogy az a név, melyet Társaságunk visel, ép most száz éve került először a nemzet ajakára. Kisfaludy Károlynak rövid, de korszakos jelentőségű irodalmi pályája 1819-cel veszi kezdetét a *Tatároknak*, *Ilkának*, *Stibornak* és a *Kérőknek* pesti előadásaival és diadalaival. Mindaz, ami költészetét történeti

jelentőségűvé teszi: ezekben a kezdő darabokban már világosan megjelenik a magyar ízlés, gondolkodás, képzelet színpadán. Közülök különösen két mozzanatot tartok kiválóan fontosnak. Egyik: a magyar múlt rajza a magyar jelennek ébresztése és irányzása céljából; a kezdemény fonalát végig kisérhetjük Vörösmartyn át Arany Jánosig. A másik: a magyar jelen képe a jövő tanulságául. Talán ezzel kapcsolódik legerősebben a jövőhöz, ennek szellemét: nemzeti és reformszellemét készítve elő, mely a közlélekben mind nagyobb tért foglal, míg Széchenyivel azután uralkodóvá lesz.

Ebbe az eszmekörbe sajátos jelentőséggel illeszkedik be különösen a százesztendős *Kérők*, melyet a székesfehérvári színtársaság Pesten 1819 szeptember 24-én mutatott be. Ez a vídám darab nemcsak első épkézláb vígjátékunk, nemcsak első sikeres próbája a magyar színpadi dialognak, nemcsak első jellemző rajza a magyar nemesházak életének, hanem mintha mindennél több is volna. Mintha hányatott költőjének nyugtalan lelke, talán öntudatlan folyamatokon át, példázó vonatkozásba állította volna játékát nemsokára megindulandó nemzeti közfejlődésünkkel. Arról lesz nemsokára szó a magyar világban, hogy kié legyen ennek a mi világunknak, melyet Széchenyi az ifjúság rózsáival lát fölékesítve, kié legyen szíve és keze. Ha Szélházyhoz hajlik: hűtlen lesz magához, megtagadja önérzetét, elfordul múltjától, nem törődik jövőjével, s a külföld majmolásával megszűnik magyarnak lenni. Perföldy oldalán már magyar marad, de örökkön csak az, aki volt; az időnek újra meg újra megteljesedő emlőjéből új táplálékot, új erőt nem szívhat többé. Mindakettő kosárral távozik; a menyasszony annak a huszártisztnek adja szívét és nyujtja kezét, ki ifjú és magyar szívvel néz a jövőbe, lelkes és mívelt munkára készen, „élni a Haza javára, díszére, dícsőségére." Mint a komédiának szűze, a nemzet ezekben a sorsdöntő időkben, a reformkor küszöbén, válaszútra jutott; de sem meg nem állt az avatag maradiságnak heverő helyén, sem nem hódolt be a merő idegennek, hanem Istennek hála Széchenyit választotta, a mívelt magyarság és magyar míveltség útját, melyre ő vezette.

Nem tulajdonítok túlságos fontosságot ennek a vonatkozásnak, s távol van tőlem a gondolat, hogy Kisfaludy a *Kérők*-ben valami allegoriafélét akart volna írni. A közélet képzeteivel és érzéseivel azonban akkor hazaszerte tele voltak a míveltebb és mozgékonyabb lelkek, s ezeknek a képzeteknek hangulatuk is erős és maradó volt. Eszünkbe juthat a hangulati társítás, mely néhány évvel korábban Katonát a *Bánk bán* tárgyára és hangjára vezette. Kisfaludy Károly írja a *Kérők* bemutatásának idejében barátjának, Gaal Györgynek, magáról a következőket: „Célom és egész lényem csak a hazát fogja körül." Másutt: „Ön ismeri a magyarokat; kevés népnek van ilyen sajátos nemzeti érzése; ez az érzés kiszól minden munkámból; ami melancholia van bennök, még az is nemzeti színezés." A léleknek ilyen uralkodó képzete, ilyen erős érzése öntudatlanul is belejátszik más képzetsoportokba, tehát a drámaíró drámaterveibe is, vezetve, irányozva, színezve őket. Íme ez lehet a vonatkozás lélektana. Ugyanaz, melynek Arany lírai költészete is a *Vágtat a lóban* és számos más fél-allegoriájában olyan sűrű és jellemző példáit mutatja.

Ez a mesterünkről és *Kérők*jéről való kis megemlékezés talán

tanulság híján sincs reánk nézve. Ha irodalmunk elfajulásának nemzeti szerencsétlenségünkre való befolyását forgatjuk eszünkben, a *Kérők* vonatkozásából egy, mindnyájunknak szóló intést is olvashatunk ki. Szélházy, ki a magunk magyarságának megtagadásával kíván boldogítani bennünket, még mindig lesben áll: a politikus Szélházy, a művészi Szélházy, az irodalmi Szélházy. Vigyázzunk. Nekünk Kisfaludy a *Kérők*ben megmondta, hogy ő kivel tart, és meghagyta, hogy mi kivel tartsunk.

A száz esztendőnek magyar hódolatával a mester neve és emléke előtt, megnyitom az ülést.

Az ős Toldi.

Írta: *Négyesy László.*

A magyar szellem munkájának egyik legjelentősebb és legjellemzőbb emléke a nagyerejű Toldi Miklósról szóló hagyomány s amit ebből a mondából Arany János lángesze alkotott, a hármas Toldiköltemény.

Az a nagy nemzeti érték, melyet a monda és a költői trilogia együttvéve képvisel, érthetővé teszi, hogy a Toldi-monda egynéhány évtized óta épen olyan kedves tárgya az irodalomelméletnek, mint amily kedves alakja volt Toldi Miklós régebben a naiv és félnaiv mondaalkotó költészetnek, később pedig a műköltészetnek. De míg az alkotó képzelet előreláthatólag hosszú időre nyugvópontra jutott, s a hős képe Aranynál elérte fejlődésében végleges alakját, addig a tudományos vizsgálódásnak mind a néphagyomány, mind a költészet Toldija még igen sok tennivalót ad.

Hetedik évtizede már, hogy a Toldi-monda megfejtésén fáradoznak a kutatók, köztük igen erős ítéletű és készületű fejek; sok becses eredményt is halmoztak fel, csak legújabban is egy fiatal mondavizsgáló, Moór Elemér, jóformán az egész anyagot új világításba állította: kimutatta, hogy a Toldi-hagyomány mondai elemei részint általános (tehát nálunk is forgalomban volt) népmesei motivumok, részint a középkori mondaköltés motivumai, s az utóbbiak a vándorénekesek, elsősorban a német spielmannok útján terjedhettek el nálunk; megpróbálkozott az összehasonlító mondavizsgálat az alapréteg-kimutatásával, s fölfedezte ennek az erős Jankó-féle típusnak rokonnyelvi változatait. De a Toldi-monda alakulása, növése, élete még ma sincs pozitiv bizonyossággal feltárva. Ma is megoldatlan kérdés pl., miért fűződtek az erős, darabos emberről szóló népmesei és nemzetközi képzetek a Toldi névhez? Hogyan nyertek az általános elemek nemzeti jelleget és hazai színt? Van-e valami történeti és helyi alapja a mondának? Épen az összehasonlító vizsgálat, melynek újabban annyi szép eredményt köszönhetünk e kérdésben, hajlandó beérni az egyezések megállapításával s elhanyagolni a különbségeket.

Az összehasonlításnak az irodalomtörténetben és a folklore-ban époly kiváló szerepe van, mint a nyelvtudományban. De mindent ne várjunk tőle. Valamint a nyelvtudományban nem teszi fölöslegessé a nyelvtörténetet, sőt a nyelvésznek kötelessége előbb kimeríteni egy-egy nyelvi jelenség összes történeti adatait és csak miután a nyelv történeti emlékein visszament a legrégibb adatokig, csak akkor folyamodhatik a rokonnyelvek tanúságához: épúgy nem mellőzhetni az irodalomtörténetben sem a történeti adatok visszamenő kinyomozását,

Ilyen tennivalók a Toldi-mondára nézve is vannak. Részemről nem tartom feleslegesnek az oklevél-anyag további kutatását sem. Ha eddig nem került elő az oklevelekből egyéb, mint Toldi Györgyök és Miklósok neve, akik a XIV. században főispánok, várnagyok és birtokosok voltak itt és ott, de semmi adat nem került elő, ami megmagyarázná, hogy miért csapódott le annak a sok erőmutatványnak az emléke épen Toldi Miklós személyére: ki meri azt mondani, hogy ezután sem fog ily adat napfényre kerülni, noha az oklevelek szokásos tartalma e tekintetben csakugyan nem sokkal kecsegtet.

A monda legrégibb ránk maradt szerkezete az Ilosvai Péter verses elbeszélése 1574-ből. Lehet-e ennél messzebb visszamenni?

Azt hiszem, lehet, legalább egy lépéssel. Megtesszük ezt a lépést, ha a legrégibb összeállitást, az Ilosvai-féle históriát felfejtjük s ha megkeressük benne a forrásául szolgáló elbeszélések alapvázát és szellemét. Bármily merészen hangzik, de úgy van, hogy noha a Toldi-mondát már a hetedik évtizede nyomozzák, de még az Ilosvai históriáját sem olvasták el ebből a szempontból elég behatóan. Meg fogom próbálni pótolni ezt a mulasztást s a munka egy részére nézve kiemelni a homályból az Ilosvai forrásául szolgáló elbeszélés szerkezetét.

Ismeretes dolog, hogy az irodalomtörténetírás Ilosvai históriájában a biographikus meneten s a kalandoknak ifjúkori és öregkori csoportokra különítésén kívül kompozíciót nem talál; a jelzett kereteken belül az egyes kalandok közt nem lát összefüggést, oki kapcsolatot, s az elbeszélést egyes anekdokták szervetlen egymásutánjainak tűnteti fel. Különösen az ifjúkori kalandokra nézve áll fenn ez a felfogás, míg a prágai esetről, a németújhelyi viadalról s a szakálcsúfolásról az a vélemény, hogy ezeknek részleteikben is teljesebb előadása és határozottabb lelkitartalma költői forrásra utal, mert Ilosvaitól ennyi megelevenítés nem telt volna ki.

Pedig épen az első részben van két olyan elbeszélés, melyek egyenként is határozott bonyodalom alaprajzát adják, rendes expozicióval, középtaggal (epizódokkal is) és megoldással; továbbá azonfelül a két elbeszélés egymással is összefügg, mint előzmény és következmény.

Ilyen nagyobb összefüggő egységnek mutatkozik Ilosvai históriájának az a szakasza, mely Toldinak második gyilkosságától királyi testőrré választásáig terjed. Ilosvai elbeszélésének ez a része, az 5-ik versszaktól a 40-ikig megszakítás nélkül halad előre.

Mit mond itt Ilosvai s mi lehetett az ő forrásában?

Történék, úgymond énekesünk, hogy Toldi

ismég esék gyilkosságba,
Melyért következék néki búdosása,
Bolyog és búdosik, mégyen jó Budára,

Pestre érve, amint pénzetlenül, éhesen, mint egy csavargó, a vágóhidhoz megy s egy darab májért ólálkodik, egy pokol-fene bika elszabadul a tagló alól s bőszülten elfut. Toldi utána rugaszkodik, megkapja farkánál fogva s visszavonszolja a mészárszékre a nézők nagy csodálkozására. Jutalmul

Miklósnak akkoron sok máj adatott vala.

Ez az első epizód Miklós bújdosása keretében.

Átkelvén Budára, ott is egy mészáros szolgálatába állott. Ugyan hasznossá tudta ott magát tenni, mert nagy tehéntagokat egyedül hord vala. De ő is hasznát látta munkájának:

Miért mészárosok Miklóst jól tartják vala.

Gyomra érdekében szegődik ezután a királyi konyhába is, ahol csak étéért szolgálta a szakácsokat, mint mosogató legény. Itt is ámulatba ejtette azonban az embereket, mert mikor vízért küldték, két kezében egy-egy jókora kondérral (dézsával) hordta fel a vizet a Dunáról a várba.

Egyszer, amint az udvari vitézek a király előtt rúdhányásban vetélkedtek, Toldi is odaballagott a konyháról s kétannyira vetette a rudakat. A dolog nagy feltűnést kelt, a király maga is elcsudálkozik a kuktalegény erején s megkérdezteti: honnan való. Kiderül, hogy Toldi Györgynek, a király udvari emberének testvéröccse s gyilkosságért bújdosott el hazulról. A király a nagyerejű ifjunak megkegyelmez.

A bújdosásnak ezzel végeszakad, s a gyilkossággal kezdődő elbeszélés is nyugvópontra jut, kikerekedik. Expozició: a gyilkosság, bonyodalom: a bújdosás (epizódok: a bika-megfékezés, a tehéntagok hordása, a nagy dézsákkal való vízhordás); kifejlet: a rúdhányásban a vitézek lefőzése, a feltűnés, a kegyelem. A negyedik erőmutatvány szerves része a kifejletnek, de a három első sem oknélküli epizód, beletartoznak Toldinak és helyzetének jellemzésébe, illusztrálják egyrészt roppant erejét, másrészt erejének a bújdosásával járó alsórendű foglalkoztatását. Össze is függenek az epizódok, mert a legelemibb életszükséglet kielégítése körül forognak: Toldi a pesti mészárosoktól a budaiakhoz kerül s a királyi konyhán is élelemért szolgál; elő is készítik ellentétükkel a nemesebb fajta erőmutatvány: a gerelydobás hatását.

Az Ilosvai forrásául szolgáló elbeszélésnek ez az utolsó epizód volt bizonyára a csattanója. Ez a csattanó Ilosvainak szárazon kivonatoló előadásában megtompul, de a helyzet maga mutatja, hogy az elbeszélés e pontja tele volt a meglepetés, a felismerés, az anagnorisis ható elemeivel. Hogyne! Hiszen az ország első daliái vetélkednek a király szeme előtt, s egy a konyhából odavetődött mosogatólegény kétannyira veti a rudat, mint a legerősebb karú vitézek. Hogyne hatott volna ez a szenzáció erejével?! Ilosvai maga is jelzi, minden kivonatszerű szűkszavúsága ellenére is, a meglepetést:

Két annyira veti, *király csudálja vala!*

Hozzá kell venni, hogy ez a kétannyira vetés nem a vitézek sorából történhetett, hanem „vissza", a céltól a leventék felé. Ilosvai már előbb is említ Miklósról hasonlót. Mikor otthon a György úr

Vitézlö szolgái rudat hánnak vala,
Toldi Miklós ott köztük forgódik vala,
Vissza két annyira az rudat veti vala.

Oly nagy nehéz követ, melyet hánnak vala,
Azt is sokkal messzebb *visszaveti* vala.

Nem lehetett máskép a budai versenytéren sem. A kuktalegény nem állhatott egy sorba az úrfiakkal, hanem visszadobálta nekik az

elhajított rudakat. Afféle feladata lehetett, mint a falusi tekepályán a bábuállogató gyereknek, akinek t. i. a golyót is vissza kell gurítani; neki is a visszahordás vagy visszadobás lett volna a magára vállalt teendője, s épen az fokozta a lefőzés hatását, hogy a visszadobás kétszer különb volt az odadobásnál, köszönet sem igen lehetett benne, mert a másik oldalon megint csak érte kellett menni s még pironkodni is, hogy egy szolgalegény mindnyájukon túltesz. A meglepetésnek természetes következménye volt az érdeklődés, annak a felismerés. Ezt a felség kegyelme követte.

A befejezett eseménysorhoz most egy újabb csatlakozik. A király levelet irat az otthon tartózkodó Györgynek. Közli vele, hogy kegyelmet adott Miklósnak, de egyúttal fel is szólítja, hogy küldje Miklóst vitézi szolgálatra, valószínűleg a királyi udvarba.

Ne tartaná Miklóst otthon — írá — nagy kárnak.

Miklós ugyanis a kegyelem alapján hazament. Ilosvai ezt nem említi ugyan, de mikor újra szóbakerül Miklós, akkor otthon van, Nagyfaluban, a bátyjával együtt.

Érté az levelet Tholdi György s olvasá,
Öccsét igen feddé, erősen dorgálá.

Hogy miért, azt Ilosvai tökéletlen elbeszélése átugorja. Valószínűnek kell tartanunk, hogy György kapzsiságból és irígységből tartá öccsét addig is otthon nagy kárnak, s az bosszantotta, hogy Miklós már felkeltette a király figyelmét, és ő többé nem kerülheti ki a költséget. György fösvénységét és irígységét Arany nem pusztán költötte, hanem rekonstruálta. György nemcsak jó okért haragszik Ilosvainál sem Miklósra, mint pl. akkor, mikor szerető szolgáját Miklós megölte, hanem olyankor is idegeskedik, ha Miklós akármiben kitett magáért. Így mikor bátyja szolgáit felülmúlta rúdhányásban és kődobásban, akkor is György, amint hírét vette:

Öccsét ez dologról gyakran megfeddi vala.

György most már a királyi parancs elől nem térhet ki. Ilosvai pointe-ozatlan előadásából nem domborodik elő, de nekünk meg kell látnunk a helyzet reliefjét. György Miklóst szegényesen szerelte föl:

Miklósnak két lóra akkor szert tött vala.

Azaz mindössze egy kísérőt adott mellé, úgy küldte a király szolgálatára. Kevesebbet már nem is tehetett volna érte. A költséggel máskép is fukarkodott, mert édesanyjuknak kellett megszánnia a fiút.

Anyja Tholdi Györgynek Miklóst szánja vala,
Száz aranyat rozstésztába csenált vala,
Hütös szolgája csak ez dolgot tudja vala.

Anyja Tholdi Györgynek szolgát arra kéré,
Jó Tholdi Miklósnak ha lészen szüksége,
Akkor rozskenyeret eleibe tégye,
Rozskenyér bélivel Tholdi szükségét tégye.

Ez a „hütös szolga" ment természetesen a másik lovon, ez viselte gondját mind a két lónak. Semmi sem mutatja inkább Ilosvainak mint elbeszélőnek ügyefogyottságát, mint az, hogy a rozskenyeret elfelejti Miklós elébe tétetni, pedig kétségtelen, hogy az eredeti elbeszélésben nem utolsó hatása lehetett annak a jelenetnek, amikor a pénz dolgában megakadt Miklós a rozskenyérben egyszerre száz aranyat talál.

A szűkös készülettel szolgálatba eresztett ifjú akkor ér Budára, mikor ott a királytól rendezett vitézi torna folyt. Egy cseh bajnoknak állt a világ; mindenkit elejtett az öklelésben, többek közt egy özvegy asszonynak két fiát megölte. Toldi megtudván az esetet, az özvegy siralmát annyira szívére vette, hogy nevében boszút fogadott s a cseh vitézt párviadalra hivatta. Ez a viadal itt pusztán magánjellegű mérkőzés, nem az „új udvar", nem a hivatalos torna keretében folyt le a Duna szigetén, de hire futott előre, mert kétfelől a két partról roppant közönség leste a történendőket. Ekkor történt, hogy amint különkülön csónakon a szigetre értek, s Toldi kirakta fegyvereit, a maga csónakát víznek eresztette, s mikor a cseh ennek okát kérdezte, azt felelte neki, hogy egy csónak elég egy embernek; egyiküknek ma itt meg kell halni s a halottnak nem lesz hajóra szüksége. Erre szívéből az Úristenhez fohászkodott s ölre ment az erős cseh vitézzel, azt

Szörnyű rángatással fáraszfá, epeszté . . .
Keze között csehnek elolvada teste.

Térdre ejtve, elszörnyedve rimánkodott a cseh kegyelemért, fiának szólította Miklóst s váltságul tizenkét vitéznek minden sok marháját kínálta neki a maga személyével együtt. Ám Toldi szíve nem hajolt a kérésre, hanem fejét vette a cseh Mikolának; fejét és marháját az asszonynak adta, akinek bosszúját ekkép megállotta. A király hírt vévén az esetről, „Tholdi vitézségét, erejét, csudálá", „őtet fejéhez választá"

És tizenkét lóra neki hópénzt adata.

Ezzel végződik a második bonyodalom is. Ennek expozíciója a szegényes útraindulás, a két ló, végső csattanója pedig az, hogy Toldi a király testőrtisztje lett tizenkét lóra rendelt hópénzzel. A két ló és a tizenkét ló beszédesen jelzi a cselekvény kezdetét és végét. Toldit a bátyja fösvényen látta el, de ő megszerezte kardjával a méltóbb felszerelést, az előkelő udvari rangot. A bonyodalomban itt csak egy kaland foglal helyet, a cseh vitéz legyőzése, de azért ez nem egészen egysejtű történet; nem abban állt, hogy Miklós egy addig veretlen bajnokot legyőzött a királyi tornán, hanem külön kemény párbajt vívott vele, fogadalomképen, egy gyermekeitől megfosztott özvegyasszony képében, lovagi kötelességből s a vérbosszú szellemében. A mesének jellemző részletezése van. Ilyen a csónak víznek eresztése, ami a küzdelem életre-halálra szóló komolyságát jelezte; épúgy az Isten segítségül hívása is a párharc ünnepi komolyságát színezi. Megkapó részlet a cseh rimánkodása s Toldi kérlelhetetlensége. Ennek nem kegyetlenség az oka, hanem a lovagi szó megtartása. Az asszonynak ő bosszúállást ígért s ezt végrehajtja. A kincsnek nincs rá hatása, azt is az asszonynak engedi a cseh bajnok fejével együtt. Itt igazi lovagkép lép fel. Az egyetlen kaland tehát részletezve van egy jól komponált cselekvényben, s természetesen még jobban is részletezve volt az Ilosvai előtti elbeszélésben, legalább is azzal, hogy a száz arany a szükség pillanatában előkerült. De el is van mélyítve a kaland, mert Toldi a hőstettet nem csupán lovagi vetélkedésből hajtja végre, hanem felsőbbrendű okból, amellyel részvétünket jobban megnyeri.

Azt hiszem, erőltetés nélkül és teljes joggal olvasom így a történetet Ilosvai soraiból és sorai közül. A történet így meglehetősen ért-

hető, s nincs okunk csudálkozni Moór Elemérrel, aki a budai kalandok összefüggését is lazának látja s azután a megkegyelmezést és a Györgyhöz intézett felszólítást, Miklós útnak indítását nagyon zavarosnak mondja, és épen nem érti, miért szánja az anyja Miklóst; azt véli, a rozstésztába rejtett száz arany története jobban illenék a budai bújdosás elbeszélésébe, felejtvén, hogy Miklós maga is szolgaképen vándorol akkor, s mit keresne mellette a hütös szolga? Leghomályosabb a két testvér viszonya. Moórnak erre nézve az az észrevétele, hogy alaptalanúl beszélnek testvérviszályról és György szívtelenségéről, mert Miklós, úgy látszik, kellemetlen cimbora volt, bátyja vitézlő szolgáit agyoncsapkodja s így érthető, hogy az haragszik öccsére, sőt enyhe magatartásnak mondható, hogy csak feddi, dorgálja, az első gyilkosság után pedig meg is kegyelmez neki; a testvérviszály eszerint belemagyarázás Aranyból. Ez észrevételből elfogadhatjuk, hogy Miklós nem volt ártatlan és faragatlanságában sok galibát csinált nagy erejével, de úgy látszik, bátyja sem volt hozzá elég testvéri indulattal, mert akkor miért kellett királyi parancs hozzá, hogy öccsét „ne tartaná otthon" s miért küldte el olyan szegényszerrel, hogy az anya titkos segitségére volt szükség?

Ilosvai előadásának ezzel a fölfejtésével megkaptuk a forrásául szolgáló elbeszélés szerkezetét. A két, epizódokkal élénkített, illetőleg egymással is szerves kapcsolatba hozott bonyodalom közül az első bűnbeeséssel kezdődik, szolgai minőségben foly és kegyelemnyeréssel végződik, a másik, mint vitézi pálya, szegényes állapotból indul, egyetlen fegyverténnyel magasra lendül s előkelő rangban állapodik meg. Ez az Ilosvai előtti kompozició az, ami Arany *Toldi*ja első részének alapjául szolgált. Hogy ez az elbeszélés csak prózai hagyomány volt-e, vagy költemény (ének), arra nézve figyelembe veendő, hogy a bonyodalom meghaladja az anekdotaszerű kompoziciót s költői szerkesztésre utal, amit csak megerősít az újabb mondaelméleti felfogás, amely szerint a mondák is voltakép az énekesek által fejlődnek tovább s nem annyira mondákból támadnak énekek, mint inkább az énekek nyomán maradnak fenn a mondák.

Arany tehát, midőn az első *Toldi* alkotásakor helyes szerkezeti érzékkel az Ilosvai-féle anyagból ezt a részt kiemelte és újra költötte, végeredményben egy régibb, egy Ilosvai előtti kompoziciót vett alapul, egy régi énekes elődjének alkotásához tért vissza. És amit Ilosvaihoz hozzáadott, azt nem csupán költötte, hanem részben rekonstruálta is. Ilyen rekonstrukciónak vélem György magatartásának irígységgel és fösvénységgel való motiválását. De Arany lényegesen meg is változtatta a szerkezetet. A két bonyodalomból egyet csinált, Toldi egyszerre emelkedik ki a bűnvádi terheltségből és a nyomorból, egyszerre kap kegyelmet és jutalmat. Ez az erős koncentráció az esztétikai közrehatás törvényénél fogva nemcsak megkétszerezi, hanem meghatványozza a két kaland külön-külön hatását, nem is említve az elevenebb és mélyebb lélekrajz, a felsőbb erkölcsi felfogás, a teljesebb világkép művészi értékét. Azonban becsülés illeti a régi névtelen énekmondót is, akinek kompoziciója Ilosvai töredékes közvetítésével ránk maradt és így is inspirálta az újkor nagy epikusát.

Mi volt a szelleme ennek a két cselekvényből álló elbeszélésnek? Az első cselekvénynek, Toldi bújdosásának elbeszélésében az

erőmutatványok a groteszkkel érintkeznek; Toldi erejének nyilvánulásai nemcsak hatalmasak, hanem furcsák is, még pedig, úgy látszik, nem csupán a hős helyzeténél fogva, hanem jelleméből is. A szertelen erő bizonyos nyerseséggel nyilatkozik meg nála. Legkomikusabb az a jelenet, mikor a bikát farkánál fogva vonszolja vissza. A második rész sokkal komolyabb, méltóságosabb, legföllebb a birkozás, a cseh bajnok kézzel való gyötrése mutat nyersebb formát. De ebben a versben fődolog a lovagi történet. A vérbosszú, az elárvult özvegy ügyének felkarolása az uralkodó motivumok, mellesleg: egy idegen vándorlovag legyőzése. A háttér is lovagi: az újudvar (torna). A két cselekvény kapcsolatában az első cselekvénynek komikus hatása is enyhül, az egésznek a komoly lovagi szelleme emelkedik ki, a bújdosó Toldi alsóbbrendű erőmutatványai csak mintegy bevezetésül szolgálnak a későbbi lovagi fegyvertényekhez, melyeket kiemelnek.

Az Ilosvai szerkesztményében az egész nála összehalmozott anyagban Toldi személyiségének nincs egységes eredője a szertelen testi erőn kívül. Toldi egészben véve heroiko-komikus alak, minden tettébe vegyül a testi erő szertelenségét kísérőleg több-kevesebb furcsaság. De különben hol sírrabló, hol lovag, hol szörnyű, hol nevetséges, hol aljas, hol fenséges. Nyilvánvaló, hogy ez a hagyomány így eredetileg nem tartozott össze. Mióta ki van mutatva az ablakon kiugratás és a sírrablás kalandjának boccacciói eredete, azóta nyilvánvalóvá lett, hogy a mondának lefejthető rétegei vannak. Képzelhetetlen is, hogy abban a mondában, mely a hőst annyira önzetlennek mutatja, aminőnek az özveggyel szemben látjuk, a hős pénzvágyból sírrablásra vetemedjék. Csak ha ezt a két kalandot kiszakítjuk is a monda tömegéből, jelentékenyen módosul Toldi képe, a kalandok erkölcsi eredője; Toldi nem lesz többé oly minden erkölcsi érzés nélküli erőgép. Igaz, hogy ez a két kaland is csak azon az alapon csatlakozhatott a mondához, mert annak már akkor is voltak burleszk vonásai. Ezeket magával hozta, ha valóban népmesei eredetű, forrásából, a népmeséből, az erős Jankó-féle típusból. A legkomolyabb hangú költeményekben is van a nagyerejű hősök gesztusaiban némi komikum, ami mintegy egyéníti is őket. Ilyen pl. Wate a *Gudrun*ban; s ilyent alkotott Arany a *Kevehá*za Detréjében. De valószínű, hogy Toldi alakjának furcsa vonásai a fejlődés során nyomultak előtérbe, s Toldi a középkorban komolyabb színezetű és tiszteletkeltőbb hős volt, mint aminőnek Ilosvainál látjuk. Minden mondában azok a régibb elemek, melyek régibb műveltségi és társadalmi állapot emlékét őrzik. A Toldi-mondában ilyen ősi motivum a vérbosszú megállása, és lovagkori motivum az özvegyasszony ügyének magáévá tétele. Ennek a részletnek nincs komikus hangulata. És az előbb feltárt kompozicióban a lovagi világ szelleme érvényesül, ez mindenesetre a régibb rétegek közé tartozik. A monda komikus elemei abban a mértékben erősbödhettek, amely mértékben a világfelfogás változott, a lovagi ideál eltünedezett, megfakult. Ezzel az ideállal szemben az újkor eleje mindinkább humoros álláspontot foglalt el. Elősegíthette a furcsa elem elhatalmasodását a külföldi heroiko-komikus hősök tetteiről szóló regék beáramlása is.

A Toldi-mondának fejlődése során, Ilosvait megelőzőleg, volt egy lovagi szellemű fázisa. Ennek emlékét őrzi az a két bonyodalmú elbe-

szélés, melyet Ilosvai históriájának első részéből rekonstruáltunk s amelyből Arany az első *Toldit* alkotta.

A mondák olyanok, mint a középkor dómjai, századok építették, századok ízlése, szelleme szól hozzánk belőlük. Aki összejárja a gyulafehérvári székesegyházat, ott látja, hogy ez a templom, melynek első alapjai bazilikális elrendezést mutatnak, átélte a román, a gót, a renaissance, a barokk ízlés korszakait, átélte a magyar kereszténység majdnem egész történetét, a Hunyadiak, Szapolyaiak, a többi erdélyi nagyok itt levő síremlékeinek tanúsága szerint a magyarság és Erdély történetének legtöbb századát. A látogató ez építményt a magyar múlt egy darabjának érzi, mely bárkinek birtokába jutna is valaha, a mi történeti életünknek és jogainknak lenne tanuja, s köveibe hétnyolc viszontagságos századunknak ízlése, szelleme, emléke tömörült. A Toldi-monda is efféle hosszú életű, tisztes régiség, elemei sok forrásból verődtek össze, de magyar szellem tartja őket együvé, magán viseli az egymást felváltó koroknak szellemét, talán ősi műveltségi állapotoktól kezdve, a lovagvilágon, a XVI. századon, a XIX. század romanticizmusán keresztül Aranyig, aki leszűrte a századok munkájának eredményét s a hős alakjában a koronkénti magyar tipus helyébe az örök magyarnak egy típusát állította.

SZEMLÉK.

Irodalom.

Négy hónap szépirodalma.

Ötödfél hónap egy ötszáz éves irodalmi életben arasznyi időköz — s a pusztítása fölér egy emberöltő kárhozatos munkájával! Csak most, hogy a romokat kezdjük eltakarítani, látjuk tisztán, mennyit ártott irodalmunknak a vörösök intézményes gonoszsága. Arra a 133 napra, amíg uralmon voltak, megfojtották a komoly, tisztességes irodalmat s csak olyan munkákat engedtek kinyomatni, melyek szennyes eszméiket s elvetemült osztálygyűlöletüket szolgálták. S ami még nagyobb baj, ez a rettenetes korszak borzalmaival, nemzetrontó törekvéseivel úgy ráfeküdt a becsületes, jóérzékű írók lelkére, hogy képtelenek voltak dolgozni, s így most ősszel, mikor a tavasz és nyár termését kellene az irodalom mezejéről betakarítani, üresen maradt a szérü.

Kiadóink serényebbek voltak s a belföldi árú hiányát bevitellel ütötték helyre, úgy, hogy a fordított szépirodalmi művek nagy számmal jelennek meg ma is. Nemcsak a régi kiadó-cégek bocsátanak közre főként franciából és angolból fordított regényeket — igaz, hogy egy részük régi, állott portéka friss csomagolásban — hanem új kiadó-vállalatok is fölveszik velük a versenyt, még pedig, amint eddigi termelésükből látszik, épen erre a térre, a fordításokra, vetve magukat. A sok jelentéktelen vagy legföllebb divatos idegen regény közül kiemelkedik Gorkij visszaemlékezése (*Egy élet regénye*) és Romain Rolland regényének három összefüggő részlete, a hős párizsi élményei. Sőt ebben a sivár időben két új gyűjteményes vállalat is megindult, a Klasszikus Regénytár és a kétnyelvű Klasszikus Könyvtár.

A *Klasszikus Regénytár* valójában nem új kezdeményezés, hanem folytatása annak a nagyszabású vállalatnak, mely Ambrus Zoltán és Voinovich Géza szerkesztésében és a Révai-cég kiadásában 1904-től 1910-ig ötven kötetbe összefoglalta Európa XIX. századának legnagyobb regényeit. A régi Klasszikus Regénytár egyike volt a legjobban elgondolt és legtervszerűbben kivitt gyűjteményes vállalatainknak. A szerkesztők ízlése és irodalmi műveltsége egyformán érvényesült a regények megválogatásában és a bevezető jellemrajzok megírásában, a fordítások pedig mintaszerűek voltak, könnyedségükkel, természetességükkel szinte abba a hitbe ringattak, hogy eredetit olvasunk. Az új sorozat még a rémuralom előtt megindult, de teljessé csak most lett, részben a vállalatban már azelőtt szerepelt XIX. századi nagy regényíróktól hozva regényeket (Daudet: *Fromont és Risler*; Dosztojevszkij: *Szegény emberek*; Hugo: *1793*; Balzac: *Pons bácsi*; Tolsztoj: *Feltámadás*), részben új írókat iktatva a gyűjteménybe (Galdos: *Misericordia*; Bourget: *A tanítvány*). A folytatás méltó a kezdethez, s óhajtandó, hogy az új sorozat is olyan hatalmas gyűjteménnyé erősödjék, mint az első sorozat, de kérjük a szerkesztőket, hogy az irodalomtörténeti és esztétikai bevezetések megírását ne bízzák másokra!

A másik vállalat, a *Kétnyelvű Klasszikus Könyvtár*, szerényebb igényű, s elsősorban nem is irodalmi, hanem gyakorlati célnak szolgál: két íves füzetekben egy-egy idegen novellát közöl s párhuzamosan lenyomtatja a novella magyar fordítását, hogy módot nyujtson az illető idegen nyelv elsajátítására. Célra vezet-e ez a módszer, döntsék el a pedagogusok, bennünket csak a magyar fordítások érdekelnek. A mi szempontunkból van egy nagy fogyatkozása e füzeteknek: igen drágák. Alig tíz lapos novelláért 4 K még a mai világban is sok. Egyébként a szerkesztők — Király György és Trócsányi Zoltán — ügyesen keresték ki a megszólaltatott angol, francia, olasz és német írókat, a fordítók tisztességes munkát végeztek, s csak a Maupassant-füzettel nem vagyok megelégedve. A novella (*La parure*) szellemes ötleten alapszik ugyan, de hatása lehangoló, s már egy ízben le lévén fordítva magyarra, rákényszerítette az új fordítót, hogy a régitől eltérő magyar szöveget adjon. Ez sikerült is — de drágán fizette meg: fordítása hívebb ugyan, de nem éri el értékben a régit.

Az eredeti magyar szépirodalom terén kevesebb volt a mozgalom. A könyvpiac régi ismerősei közül az idén is megjelent Herczeg *Almanachja*,[1] mint mindig, most is jobbára az Uj Idők munkatársainak nyomtatásban meg nem jelent novelláival. A társaság kissé vegyes, s a novellák természetesen igen különböző értékűek, de összhangot teremt köztük, hogy mind tárca-novella, formában, terjedelemben és szellemben egyaránt. Érdeme még e kötetnek a szélső irányzatok, a modoros írók mellőzése.

Külön kötettel csak egypár író lépett a nyilvánosság elé, jobbára az irodalom régi munkásai. Míg a háboru alatt s az októberi forradalom után majd minden hónap sodra fölvetett egy vagy több új nevet, az idei ősz csak egy taggal szaporította a magyar irodalom hatalmas táborát. F. Kernách Ilona az új név; *Asszonyélet* című kötete[2] 11 elbeszélést vagy mint ő nevezi: „történet"-et foglal magában. Valóban inkább történetek, mint novellák: az életből, jobbára a nép életéből kiragadott és azon nyersen papírra vetett jelenetek, néha párbeszédes alakban, szegényes képzelettel, művészi alakítás nélkül. A szerző ismeri a nép eszejárását, helyenként bevilágít a lelkébe is, de szereplői közt csak nagy ritkán tud épkézláb mesét lepörgetni, mint a kötet leghosszabb elbeszélésében (*Az ötödik gyerek*). Legtöbb darabja formátlan, befejezetlen, híján a jellemző erőnek és így az érdekességnek, époly kevéssé életkép, amint nem elbeszélés. Csak elvétve csillan ki egyik-másik művéből olyan ötlet vagy hatalmasabb lelki mozzanat, amely arra vall, hogy a szerzőnek van mondanivalója.

Szintén a nép világából meriti regényének tárgyát Somlay Károly. A *Falu csöndje*[3] egy hosszabb elbeszélés keretébe az érdekes, költői szempontból termékeny eszmék egész sorát foglalja. Hőse, Bera Ferkó, gimnáziumot végzett parasztfiú, akit megváltozott körülményei újra az ekeszarva mellé állítanak: milyen csábító alkalom, hogy a szerző a cselekvény javára kiaknázza azt a helyzetet, amelybe ezt a fiút műveltségének és foglalkozásának, a maga finom lelkének és durva környezetének ellentéte juttatja; a legényt szereti jótevő-

[1] *Mikszáth-Almanach* 1920-ra. Szerk. Herczeg Ferenc. Budapest, 1920. Singer és Wolfner. 160 l. 12 K. Novellát irtak a kötetbe: Bársony István, Bethlen Margit grófnő, Csathó Kálmán, Herczeg Ferenc, Kádár Lehel, Kozma Andor, Lovik Károly, Lőrinczy György, Mikszáth Albert, Molnár Ferenc, Pekár Gyula, Surányi Miklós, Szederkényi Anna, Szomaházy István, Szőllősi Zsigmond, Ujhelyi Nándor.

[2] *F. Kernách Ilona*: Asszonyélet. Elbeszélések. Budapest, 1919. Franklin-Társulat. 179 l. 13·20 K.

[3] *Somlay Károly*: Falu csöndje. Budapest, Légrády Testvérek. 152 l. 9·90 K.

jének fiatal özvegye és mostoha leánya: az összeütközés alapja adva van, s érdeklődéssel várjuk a raffinált asszonyi csábítás s a leányos báj küzdelmét; az özvegy gonosz ármánnyal kisemmizte mostoháit az apai örökségből, Ferkó meg életcéljául tűzte ki az igazságtalanság jóvátételét: hálás regényírói feladatnak kínálkozik a kérdés költői megoldása. A mathematikában az egyenletek fölállítása nehéz, a megoldása gyermekjáték, az irodalomban azonban fordítva áll a dolog, s Somlay ereje is kimerül problémái beállításában, megoldásainak nincs értéke. Igazi, emberi összeütközések s azok lélektani kifejtése helyett rossz népszínműszerű históriát kapunk, tele romantikus alakokkal — van köztük még egy egészen fölösleges amerikai milliomos is — és elkoptatott fordulatokkal (hitelre nem találó végrendelethamisítással meg gyilkossággal), híján a megyőző lélekrajznak. Emberei néha-néha hallatnak igaz hangot, egy-egy mozdulatuk rávall a nép fiára-leányára, de tetteikben hiába keresünk belső igazságot, s egész viselkedésük, különösen az elhatározó pillanatokban, elárulja, hogy a szerző drótján mozognak, még pedig — rosszul. Népies köntösben csinált, mesterkélten kieszelt történet ez a regény, s az ellentétet még bántóbbá teszi a sok fölöslegesen használt idegen szó, meg tudákos terminus technicus.

Bónyi Adorján regénye, *A néma vándorok*,[1] szintén komoly költői föladatot tűz maga elé. Azt a pusztítást akarja rajzolni, melyet egy férfi előidéz, mikor félig becsületérzésből, félig kényszerítve nőül veszi azt az asszonyt, akit ura őmiatta taszít el magától. Ez a házasság, melybe nem viszi bele lelkét, szerencsétlenné teszi az asszonyt, megrontja a maga életét, mert elszakítja attól a fiatal leánytól, akit szeret, s léhaságba, kegyetlen cinizmusba taszítja a leányt, aki szintén szerette őt. E föladat azok közé tartozik, melyeket Flaubert módjára, lélekelemzéssel kell megoldani — de csak a francia író tehetségével lehet. Bónyiból hiányzik mind a művészi erő, mind az emberi lélek igazi ismerete. Mint a realisták általában, az élet szürke, jelentéktelen eseményeiből sodorja a főszálat, s ezt figyelemmel kísérni unalmas mesterség; hogy érdekessé váljék a mese, a főhős lelki világának a maga igaz valójában kellene elénk tárulnia, minden rezdülését a lélekbúvár tudományával s a művész megjelenítő erejével kellene bemutatnia. Bónyi azonban, bármennyire törekedik is a részletezésre, csak a fölületen marad és sablonokkal dolgozik, így az ő néma vándorai: az egymás mellett idegenül élő házastársak, elvont schemák, tartalmasabb lelki élet híján, maga a regény pedig fárasztó, nehezen gördülő, sivár alkotmány. A regény technikája is fogyatékos: a főcselekvénybe belekapcsol egypár mellékalakot s sorsukat még akkor is részletesen vázolja, mikor már szerepüket teljesen lejátszották. Ezek a henye részletek önmagukban is művészietlenek, de még inkább azzá válnak, hogy egy hosszadalmas mellékcselekménnyé fejlenek, s az események e két sorozata között, mint a vetéllőt, hol ide, hol oda ugratja a szerző a figyelmet.

E három elbeszélő mű a realizmus terméke, a két szélső tisztán, a középső már zavarosra festve a romantikától. E találkozás nem egészen véletlen: a kisebb egyéniségek újabban örömest vetik magukat a könnyebbnek látszó regényírói föladatra. Sőt még az olyan „par excellence" mesemondó is, mint Szomaházy István, legújabb művében erre az ösvényre tért és *Barátaim, a halottak* című kötetéhez[2] a valóságból, élményeiből

[1] *Bónyi Adorján:* Néma vándorok. Regény. Budapest, Légrády Testvérek. 195 l. 13·20 K.

[2] *Szomaházy István:* Barátaim, a halottak. Budapest, 1920. A Kultura kiadása. 150 l. 17·60 K.

meríti az anyagot. Nem bánjuk a cserét. Szomaházy, a magyar elbeszélő irodalom nagyiparosa, újabb időben egyre selejtesebb termékekkel látta el közönségét, a gépíró-kisasszonyokat és bankok apró htvatalnokait. Képzelőereje kimerült, technikai készsége megfogyott, életfölfogása azonban nem mélyült. Ez az új kötete azonban jobb veretű, mint az eddigiek, elsősorban azért, mert nem novellákat ad bennük, hanem visszaemlékezéseit elhúnyt barátaira és írótársaira. Nem nagy igényű dolgok, jobbára anekdoták azoknak az íróknak és művészeknek életéből, akikkel a szerző együtt dolgozott, röviden, könnyedén, ügyes újságírói tollal elbeszélve. Nem épen rokonszenves alkotások; kiütközik belőlük Szomaházy régi fogyatkozása, az élet problémáit és értékeit egy kézlegyintéssel elintéző cinizmus, s a szerénykedő hangú elbeszélő mögött megérzi az olvasó a fölényes szerzőt, aki a maga egyéniségének értékét túlságosan meg akarja világítani, A nagy közönség, mely szeret bepillantani az ismert írók mindennapi életébe, bizalmasai előtt föltáruló lelki mozgalmaiba, szívesen fogja olvasni ezeket az apró „document humain"-eket, a mi élvezetünket azonban megrontja több körülmény. Az egyikre már céloztam. A szerző megemlékezéseibe beleviszi — még pedig teljes joggal — szubjektivizmusát, de azt nem tudja elég rokonszenvessé és szeretetreméltóvá tenni. A másik bizonyos elfogultság a maga fajának művészeivel szemben. Hogy Makai Emil egyszer még az irodalomtörténet nagyjai között fog szerepelni, az talán csak túlzás, valamint az a megbecsülés is, amelyet Konti Józsefnek, a zeneszerzőnek juttat, de már ahogyan Barna Izidorról ír, az a teljes kritikátlanság bizonyítéka. Ki hiszi el neki, hogy Barna Izidor nevével új fejezet kezdődik a magyar újságírás történetében, mert ő volt az, aki új hangot, a közhelyektől irtózó természetesség hangját vitte bele az újságba. Hogy égig emelhesse barátját, az előtte élt újságírókról, Kossuth Lajostól és Kemény Zsigmondtól Rákosi Jenőig és Kenedi Gézáig, megállapítja, hogy mindent tudtak, csak írni nem s még az igazság aranyát is a dagályosság leplébe burkolták! Ugyanaz a fölületesség, ami novalláiban: az igazság fölényes félrelökése valami hatásos beállítás kedvéért. Végre a harmadik bántó mozzanat: ezeknek az anekdotáknak úgy volna értékük, ha igazak volnának. Ebben a kérdésben határozottan ítélni nem tudunk, mert nincs módunk ellenőrízni az írót — csak egyszer, de akkor nyilvánvaló a megbízhatatlansága. *Találkozásom Csárival* cím alatt elmondja Szomaházy, hogy kezdő újságíró korában, mikor, saját vallomása szerint, nemcsak a képírás történetéről nem volt a legcsekélyebb ismerete sem, hanem olajnyomatokon kívül más képet sem látott, egy régi nagy mesterek műveiből álló kiállítást ismertetett egy tárcában, s azt állítja, hogy ennek a „hasból" írt tárcának „szaktudását" nagyon megdícsérte Pulszky Károly. Aki ezt a képtelenséget leírja, annak nincs sejtelme sem arról, hogy Pulszky egyike volt a legnagyobb műértőknek, sem arról, mi a tudomány!

A kötet legbecsesebb darabja a bevezetés, hangulatos rajza a szerző lelkiállapotának a proletár-uralom alatt. Amit Szomaházy műveiben eddig nem tapasztalhattunk: megszólal benne az író szíve.

Szemben a kisebb egyéniségeknek a realizmushoz való vonzódásával, az igazi tehetségek nem félnek a romantikától, — bizonyíték reá Herczeg Ferenc új regénye. Ez a regény azonban csekély terjedelme ellenére is súlyosabb, mintsem beszorítható volna egy ilyen összefoglaló cikk keretébe.

Császár Elemér.

Herczeg Ferenc új történeti regénye.

Az élet kapuja. Elbeszélés. Budapest, 1920. Singer és Wolfner. 128 l. 16 K.

A magyarság, amióta leereszkedett az Ural lejtőiről a Duna medencéjébe, több ízben döngetett az élet kapuján, több ízben tárult eléje egy szebb, boldogabb jövő reménye: az a lehetőség, hogy a folytonos harcok, vérét fogyasztó csaták után, barbárságát levetkőzve, végre a nyugati civilizáció csöndes révébe ér. Új dolog Herczeg regényében, hogy az eddig ismert ilyen történeti pillanatokhoz egy olyat csatol, amelyre eddig nem gondoltunk; 1513. március 10-ikét, mikor a bíborosok testülete a Vatikánban II. Julius pápa megüresedett székét betöltötte.

Ismeretes az a történeti tény, hogy ez alkalommal a pápai trón egyik legkomolyabb jelöltje Bakócz Tamás, magyar prímás volt, aki fényes kísérettel, sok pénzzel megjelenvén Rómában, mindent elkövetett megválasztása érdekében s az első szavazásnál el is nyerte a szavatok harmadrészét, de már a következő szavazásnál az egész bíborosi testület bizalma Giovanni Medici felé fordult. Ez a választás, előzményeivel, lefolyásával, következményeivel, a regény magva — egy egyszerű, százszor meg százszor megismétlődött történeti esemény. Herczeg azonban a költő-psychologus művészetével, a mélyén érző hazafi szeretetével egy nagy eszme hordozójává teszi s ez által a szürke eseménysorozatot páratlanul megkapóvá emeli. A történeti anyagon nem változtat semmit, s a külső körülmények pontosan megfelelnek az egykorú följegyzéseknek, meg Fraknói Vilmos Bakócz-életrajzának, de megkeresi az érsek lelkében működő rúgókat, tetteinek ismeretlen indító okait. Az ő Bakócz Tamása külsőleg egészen a történetírásnak alakja, belsejében azonban már sokkal nagyobb, sokkal szebb. Nem dicsvágy vagy a hatalom szomja vezeti, hanem egy nagy gondolat: megszerezni a pápai tiarát, hogy mint a keresztény világ feje, annak egész erejét a török ellen fordítva, megszabadítsa hazáját a török veszedelem fenyegető rémétől. Ezért keresi az uralkodók kegyét, ezért dolgozik minden eszközzel, ezért veszteget — hiába, győz az olasz főpapok összetartása, akik Róma műveltségét és művészetét féltik a „barbár" pápajelöltől. Bakócz szép álma szétfoszlik, a magyarság előtt bezárul az élet kapuja, s már hallatszik Konstantinápoly felől a szpahik lovainak dübörgése . . .

Az eseményeknek ez a megrázó beállítása a cselekményt a fönség régiójába emeli, akár a *Zrinyiászt* nagyszerű alapeszméje. De regénnyé még nem avatja. Nem az az ékes, csillogó vonásokkal festett korkép sem, amelybe bele van állítva, a renaissance Rómájának politikai, művészeti és társadalmi rajza, a jellemző vonásoknak és szineknek egész tömege, ez a Conrad Ferdinand Mayer itáliai korképeire emlékeztető remek festmény. A regényes elemet az a romantikus szerelmi történet szolgáltatja, melynek hősei a prímás unokaöccse és Róma legszebb, legműveltebb courtisanéja. Az író gazdag képzelettel sző szinte csodás fordulatokból egy belsőleg igazi mesét, mely épúgy, mint Kemény *Zord idő*jében Elemér és Dóra szerelme, mellékcselekmény ugyan, de szervesen hozzákapcsolódik a főcselekményhez s annak mozgatójává lesz: a szép Fiametta kicsalja az ifju Tamástól nagybátyja titkait, ezzel megbuktatja a pápajelöltet, halálra sebzi udvarlója szívét, de a magáét is, aki e játék közben megszerette a daliás, egyszerű lelkű, de romlaltlan erkölcsű „barbárt". De Tamás nem pusztán egy romantikus szerelmi kaland hőse, hanem épúgy, mint a primás egy nagy eszme képviselője.

Bakócz érsekben egy nagy politikai gondolatot testesít meg az író: a magyarság százados vágyódását a nyugodt, biztos állami lét után; az ifjú Tamás sovárgásából Itália szellemi kincsei után a magyarság jobb részének örök ábrándja hangzik ki: nemzetünket részessé tenni a nyugati műveltség áldásaiban, a hatalmas olasz művészet gyönyörűségeiben. Tamás is az élet kapujában bukik el, mint nemzete, és épúgy ármány útján — ez a párhuzam összhangos egységbe forrasztja az amúgy is összefonódó kettős cselekvényt.

Szabad-e tovább mennünk s ezen allegorián túl egy mélyebb allegoriát keresnünk, allusiót a jelenre? Vajon nem az a gondolat ihlette-e Herczeget, hogy a világháboru folyamán újra az élet kapuja elé került nemzetünk? Most a kegyetlen sors s a sorsnál kegyetlenebb ellenségeink bezárták előttünk a boldogság kapuját, de szívünk minden lüktetésével hinnünk kell, hogy nem örökre s talán utoljára!

Herczeg elbeszélésnek nevezi művét, Terjedelme szerint az is, inkább, mint regény, s legalább annyira történet, mint amennyire költészet. Mindez azonban egészen mellékes. Az *élet kapuja*, úgy amint előttünk áll, nemcsak Herczegnek egyik legnagyobbszabású, legművészibb remeke, hanem újabb irodalmunknak maradandó értékű alkotása.

Császár Elemér.

A magyar irodalom halottai.

Nemzeti irodalmunknak három jelese dőlt ki, e végére hajló boldogtalan esztendő második felében, az élők sorából: Berczik Árpád, báró Dóczy Lajos és Zempléni Árpád. Elvesztésükön érzett fájdalmunkat különösen keservessé teszi a gondolat, hogy ennek a három hű magyar szívnek át kellett előbb szenvednie mindazt az égbe kiáltó szörnyűséget, mellyel a gonosztévők diktatúrája alázta porba ősi nemzetünket, s nem adatott meg nekik megérniök a vigasztalás és a reménység napját, a mikor fővárosunk már nemcsak a gyilkosok, hanem a rablók zsarnoksága alól is felszabadult.

Berczik Árpád már épen a legsötétebb időben lehelte ki valamikor oly vídám, aztán gyötrő aggodalmaktól elkínzott lelkét. Július 16-án halt meg, mikor a legaljasabb zsarnokság, mely valaha volt a vitágon, dölyfös elbizakodásának extasisában, a kínzókamarákból véres hullákul kicipelt hazafiak elpusztításával belső hatalmát rendíthetetlennek látta, s kifelé szemtelen vakmerőséggel harci babérok aratására indult. Mit érezhetett hajdan vidám Berczik Árpád, a nemes Jászói Berczik-családnak azidőszerint seniora, azon a betegágyon, melyből többé nem kelt fel!... A testi betegség, mely Berczik Árpádot júliusban ágyba döntötte, már évek óta alkalmatlankodott neki, de még alighanem további évekig elviselhető lett volna, ha a közbejött borzalmak le nem szerelik a betegnek szívós életerejét és el nem veszik életkedvét.

Berczik Árpád 1842-ben született Temesváron, régi Ung vármegyei nemes családból. Tanulmányait a budapesti egyetemen, mint juris doctor fejezte be, s 1864-ben államszolgálatba lépett a magyar helytartótanácsnál. Az alkotmány teljes helyreállítása után, 1867-től kezdve, folyvást a miniszterelnökség sajtóosztályában szolgált, még pedig már 1872 óta, 1904-ig mint annak vezetője. Magánélete is igen boldog volt neje, született Sváb Flóra oldalán, kit 1875-ben vett el, s ki élte vídám napjaiban legjobb megértő

és méltó barátja s utolsó szomorú idejében haláláig leggyöngédebb vigasztalója és ápolójaként minden gondolatát és érzését neki szentelte.

Irodalmi működését igen fiatalon, 17—18 éves korában, versek írásával kezdte. Ezekből sok megjelent az akkori szépirodalmi lapokban, de utóbbi ömaga ezeket a költői próbálkozásokat, a legbohóbb jókedvvel, csupán mint tréfás semmiségeket idézgette. Már a múlt század hatvanas évei elején vígjátékokat írt; előbb Toldy Istvánnal közösen, majd két maga írta egy felvonásos vígjátéka szinre is került a pesti Nemzeti Szinházban, a *Fertálymágnások* című pedig a budai Népszinházban már 1868-ban sikert aratott. Attól fogva évtizedeken át ő volt a legtermékenyebb magyar szinpadi iró. A pesti Népszinház virágzása idején, mint népszínműíró is sok jó estét szerzett a közönségnek. Az *igmándi kispap* című népszínműve irodalmi szempontból is értékes. Régebbi vigjátékai közül a *Szellemdús hölgy* hosszabb ideig színpadon maradt, a *Közügyek* pedig sokáig kedvelt darabja volt különösen a műkedvelőknek. Legnagyobb és legmaradandóbb színpadi és irodalmi sikerét, mint vígjátékíró *Himfy dalaival* érte el. Remélnünk lehet, hogy ez a kedves, tiszta magyar irodalmi vígjáték sohasem fog végképen letünni a hazai színpadokról, valameddig lesznek ebben az országban igazi magyarok is.

Elmés, vídám, tréfás elbeszélést és hirlapi cikket, különösen a tárcarovatba, Berczik Árpád szintén igen sokat írt. Nagy kedvet érzett a magyar nyelvészkedéshez is. Noha ebben csak műkedvelő volt, sok hasznot tett az idegen szavakkal való túlságos és felesleges visszaélésnek üldözésével. Amily hevesen igyekezett nyelvünknek tiszta magyarságát lépten-nyomon védelmezni, ép olyan lelkes buzdulással vett részt egyéb magyar nemzeti és faji közmozgalmak szolgálatában is. Szélső sovinizmusa is szeretetreméltó volt, mert fajának igaz szeretetéből fakadt; de azért ez a szeretet az ő szelid, derűs lelkét komoly gyűlöletre is tudta ragadni a magyarság belső megrontói ellen.

És még egy feledhetetlen nagy adománya volt Berczik Árpádnak! Feledhetetlen mindazoknak, akik valaha valamely felolvasásán hallgatói, vagy valamely lakomán asztaltársai voltak. Mulatságosabb felolvasó és kifogyhatatlanabb elmésségű, szélesebb jókedvű tréfás tósztozó sohasem volt nála. A színpadon vagy nyomtatásban sikerei változók lehettek, de amit ő személyesen maga olvasott vagy mondott el, az mindig ellenállhatatlanul hatott.

Dóczy Lajos hat héttel élte túl az ő kedves jó barátját, Berczik Árpádot. Meleg barátságuk már ifjúságukban kezdődött, a „Kávéforrás„-ban, mely a múlt század hatvanas éveiben a Deák-párti fiatal írók találkozó helye volt. Még a folyó évi július elsején Berczik volt kettőjük közül az egészségesebb. Ő látogatta Dóczyt a sebészeti klinikán, ahol ennek akkoriban a féllábát amputálni kellett. Az amputatio jól sikerült. Dóczy már haza is került lakására, mire az ő baráti látogatója meghalt. De a kitűnő sebésztanár csak a csonka láb ereit kötözhette el tökéletes pontossággal, holott Dóczynak a szíve is vérzett. Mert igaz magyar szív volt az is, teli mély szeretettel a nemzet iránt. Hiszen Dóczyt épen ez a szeretet tette magyarrá. Ő nem született annak, de senki sem csatlakozott nemesebb érzelemből, igazabb meggyőződésből s feltétlenebbül, életre-halálra a magyarsághoz, mint ő. Igaz, hogy már ifjú korában olyan magyar mágnesnek vonzó ereje hatott rá, mint Rákosi Jenő. Aztán mihamar a nagy gróf Andrássy Gyula bizalmas benső körébe jutott s e történelmi államférfiú bűvös hatalma

kiirthatatlanul belé sugalta a nagy hitet a magyar nemzet fényes jövendőjében. Rákosi hatása alatt lett nyelvében és érzéseiben, Andrássy hatása alatt egész világfelfogásában s minden meggyőződésében magyarrá. Disraeli nem volt hívebb angol tory lord Beaconsfield korában, mint amilyen hű nemzeti magyar volt a *Dux* névvel született báró Dóczy Lajos. Az ilyen *lett* magyarnak nem lehetett kevésbbé iszonyú, amit tavaly októbertől kezdve a folyó év második feléig lelkében átszenvednie kellett, mint akármelyik születettnek. Sőt voltak visszataszító jelenségek abban a rút, szennyes forradalmi agóniában, melyek épen Dóczyt még nagyobb útálattal és felháborodással tölthették el, mint bennünket. Ilyen lelki állapot mellett nem csoda, ha a 74 éves amputáltnak életkedve és életereje kifogy, noha az amputatio teljesen sikerült.

Dóczy Lajos 1845-ben, Sopronban született, aztán mint gyermek Németkeresztúron lakott. Diákul megint Sopronba került s már akkor barátságot kötött a szintén ott tanuló Rákosi Jenővel. Középiskolai végeztével a bécsi egyetemen jogot hallgatott és a Presse című hirlapba dolgozott. E lap 1865-ben Pestre küldte tudósitóul. Itt ismét találkozott Rákosival, ennek baráti buzdítására a magyar nyelvben és irodalomban tökéletesítette magát és erős elhatározással magyar íróvá és költővé lett. A „Kávéforrás" fiatal írói gárdájában a legtehetségesebbek közé tartozott. *Csók* című romantikus vígjátékával aratta első és legnagyobb színpadi sikerét s Goethe *Faustja* első részének műfordításával a magyar olvasóközönség körében is korán népszerűvé lett. Mint rendkívül gyors észjárású, éles, de mégis szeretetreméltó szatirikus és mint költő hamar figyelmet keltett szélesebb körben is, hirlapírói kiválósága pedig már 1867-ben megnyitotta részére Andrássy miniszterelnökségében a sajtóirodát. Itt mindinkább megnyerte Andrássy tetszését és bizalmát, s mikor ez külügyminiszterül Bécsbe hivatott, oda is magával vitte őt, mint sajtóügyeket intéző bizalmasát. Utóbb a berlini kongresszusra is el kellett Dóczynak Andrássyt kísérnie. Dóczy Bécsben a külügyminiszteriumban több mint három évtizeden át hivatalnokoskodott, anélkül, hogy megszűnt volna magát elsősorban magyar költőnek s mindenekfelett a magyar nemzeti érdekek hű és éber őrszemének tartani. Bécsben házasodott, osztrák leányt vett el, de gondja volt rá, hogy a házasságból született fia tökéletesen tudjon magyarul s magyar szellemben nevelődjék. Miután Dóczy államtitkári és bárói ranggal, hosszú közszolgálatát Bécsben befejezve nyugalomba vonult, rögtön visszaköltözött Budapestre, hogy mint magyar ember és magyar iró itt élje le még hátralévő éveit. Ide még csorbátlan fényes tehetséggel, tudásban meggazdagodva, ízlésben kifínomodva, nemes érzéseinek s pajzán szatirikus kedvének kifogyhatlanságával tért vissza. Egészségének hanyatlása is már csak itthon-lakása utolsó éveiben kezdődött. Szellemi hanyatlás nem mutatkozott rajta még utolsó betegségében sem. Csak a régebben örökké szikrázó, pajkos jókedve és nemzeti nagy optimizmusa volt oda. És kié nem? . . .

A gyűlöletes proletár-diktatúra bukását ő még megérte, de milyen áron! . . Ablakai alatt, operettbe illő zenebonával, egy olyan idegen hadsereg majmolta a győzelmes hódítót, mely voltaképen csak védtelenek kizsákmányolásában volt erős. Ezt kellett néhai való nagy gróf Andrássy Gyula bizalmasának megérnie!

Zempléni Árpád, aki az ujabb magyar költők között az elbeszélő költészet terén a legkiválóbbat alkotta, csendes, szerény, de igen tiszteletreméltó életet élt — és meghalt, mielőtt nemzete igazán megismerte és érdeméhez illőn méltányolta volna. Ő az utolsó két évtizedben irta és adta ki

műveit, mikor ez a szerencsétlen nemzet az irodalmi téren nemzetietlen és egyenesen nemzetellenes írók, költők és pornografusok nagy hirlapi és színpadi reklámokkal szőtt hálójába került, s a saját lelkéből lelkedzett magyar tehetségekre és íróművészekre édeskeveset figyelt. A proletár-diktatúra nálunk az irodalomban már régen kezdődött!

Ha Zempléni Árpád *Bosszú* című gyönyörű elbeszélő költeményét a Kisfaludy-Társaság egy pályázatán mint nagy értékű igazgyöngyöt fel nem fedezi s magasra nem emeli, — ez a kitűnő tehetségű, egészen egyéni és egészen eredeti magyar költő-művész elveszett volna a tucatlantosok tömegében. Így legalább a Kisfaludy-Társaságban nemcsak koszorút és rendes tagsági helyet, hanem megértő, méltányló, buzdító igaz barátokat is talált, akiknek meleg érdeklődése némileg kárpótolhatta őt a nagyobb népszerűségért, melyből kimaradt.

Zempléni Árpád (családi neve Imrey) 1865-ben született Tályán, Zemplén megyében. Sárospatakon járt iskolába. Fiatalemberül Budapestre került. Sok lapba írt, többnyire költeményeket. Minthogy ebből megélni nem lehet, a Magyar Földhitelintézetnél szerény hivatalt vállalt a levéltárban. Gyulai Pál néhány műfordítását figyelemreméltónak találta s ki is adta a Budapesti Szemlében s jóindulattal volt a szerény fiatal emberhez. Időnként megjelent egy-egy kötet Zempléni-vers, de nem keltett nagyobb visszhangot. Némi sikert jelentett Zempléninek, hogy az 1902-ben leleplezett Wesselényi-szobor előtt Zilahon az ő pályanyertes ódáját szavalták. Végre 1907-ben elkövetkezett első nagy s mindvégig legnagyobb diadala a *Bosszúval* a Kisfaludy-Társaságban. Ennek a balladaszerű költői elbeszélésnek tárgyát Zempléni egy osztják népmondából vette s az ősi vad turáni rokonnép csodálatos naiv fantáziájának és kifejezésmódjának tükrözésére olyan magyar formákat és olyan különleges magyar nyelvfordulatokat talált, melyek megkapóan eredetiek. E siker után Zempléni nagy kedvvel folytatta belemerülését a mi szegény, pusztuló, kezdetleges ázsiai, jórészt északon fagyoskodó atyafi fajtáink népköltészetébe. Hozott is ki ebből a zavaros turáni tengerből még nehány igazgyöngyöt. *A kalapács*, *Istár és Gilgamosz* s legutóbb *Vasfő herceg* című akadémiai jutalmakban részesült elbeszélő költeményei ilyenek. Emellett magyar történelmi tárgyú elbeszélő költeményeket is írt, mind öntudatosabbá váló mesteri művészettel, de mesterkéltség nélkül. A *Bosszút* azonban egy műve sem múlja felül. Ez és a többi turáni tárgyú elbeszélő költeménye Lechner Gyula műfordításában németül is megjelent s már Gregory A. Page angol fordításában is ki van nyomtatva.

Zempléni magyar nemzeti érzése, költői merengései és keresései folytán lassanként különös, de igen kedves általános turáni rajongássá tágult ki. S jaj, akik még néhány hónappal ezelőtt itt gyilkoltak, meg akik aztán itt raboltak Budapesten, azok bizony nem voltak turániak! Szegény Zempléni Árpád arcán már hetekkel halála előtt ott ült a halálos eliszonyodás. Lesoványodottan, gyöngén vánszorgott az utcán. Beteg volt, de még csak 54 esztendős, aki könnyen meggyógyulhat enyhébb körülmények között. De a körülmények zordak voltak s Zempléni Árpád, szerető jó hitvese, született Révész Anna karjában, október 12-én csöndesen elhunyt.

Ne feledjük el őt!

Ne feledjük el őket! Egyiket se a három közül! . . . Hű magyarok voltak, jeles, tiszta, nemes munkásai a nemzeti irodalomnak — s boldogtalanul haltak meg.

Kozma Andor.

SZÍNHÁZ.

Az őszi évad.

Az idei színházi év a nemzeti újjászületés napjaiban indult meg, de mindmáig inkább csak *negativumokban* látszik meg, hogy a színigazgatók nem akarják ott folytatni, ahol a proletár-diktatúra előtt abbahagyták.

A dráma különben is nagyon eltávolodott nálunk az irodalomtól. Mintha lemaradt volna az irodalmi fejlődésből. A lírában és a regényben nagy átalakulások történtek, stílus és világnézet változása, jelszók, irányok és társadalmi tendenciák körüli csoportosulás, harc, szóval eleven élet. A drámánknak nincs egységes stílusa, talán a negyvenes évek népszínműve óta. Céltalanul, ötletszerűen, pillanatnyi aktualitások kielégítéseképen születnek meg az egyes izolált darabok, minta, egységes stílus nélkül, szinte azt mondhatnók: homályban tapogatózva és minden esztétikai programm nélkül. Egyetlen cél a siker.

Most, hogy — hála Isten — egy csomó telivér pesti *aszfalt-írót* hallgatásra ítélt a lelkek cenzurája, a színházak üzleti keze belső termelés híján megint külföldi árú után nyúlt. Itt újból csak az ötletek uralkodnak. Évekre visszamenőleg nem volt a pesti színházaknak céltudatos irodalompolitikájuk a külföldi darabok megválogatásában. Így történt, hogy Ibsen, Strindberg, Hauptmann, Wedekind, Maeterlinck, Curel, Bourget, Shaw nem tudtak gyökeret verni a magyar színpadon, és aki a külföldi dráma fejlődéséről akart magának valamelyes fogalmat alkotni a pesti műsor alapján, az rosszabbul járt, mintha egy külföldi harmadrangú színházba tévedt volna be.

A Medgyaszay-színház helyiségében november 25-én újonan megnyílt *Dunaparti Szinház* első és legsürgősebb feladatának tartotta egy Beda nevű ismeretlen bécsi író egyfelvonásos drámáját színrehozni. Egy társas összejövetel alkalmával színházat rögtönöznek, melynek szereplői: az asszony, a csábító és a férj. A tréfából komolyság lesz, a férj leveti álarcát, kisül hogy a játék mögött valóság lappang, és a férj agyonlövi magát. A valóságnak és színjátszásnak tragikus összekeveredését már Gyulai Pál megírta egy novellájában, a *Vén színészben*. Az osztrák író drámájának alapépítménye azonban nem bírja el a tragikus betetőzést, hamis hangon szól ki belőle a páthosz, és végül a néző tanácstalanul áll a férj holtteste fölött.

A fiatal *Madách-szinház* intim kamara-színpadnak indult. Legutóbbi bemutatójával lesülyedt a másodrangú kabarék színvonalára. Mindenáron egyfölvonásos kellett a színháznak és francia bohózat, azért előszedte a hagyományos kelléktárból André Picard *Állomásfőnökét* (nov. 29.), mely a franciák sablonos routinejával és a „chef de gare"-téma ismert humorával az állomásfőnök karrikatúráját mutatja be.

Flers és Caillavet darabgyárosok — akiknek kedves humorú *Papája* a luxus-cikkek közé tartozik a francia bohózat exportjában — nem hiányozhatik egy évben sem a *Vígszinház* színpadáról. Most a *Legszebb kaland* [1] került sorra (okt. 4). A témája: leányszöktetés az esküvő napján. A szerelmesek mint férj és feleség szöknek a vőlegény elől, másnap aztán

[1] *Flers, Caillavet és Rey*: A legszebb kaland. Vígjáték három felvonásban. Ford. Heltai Jenő. Budapest, 1919. Athenaeum. 118. l. 6.60 K.

törvényesítik a „kalandot". (Elképzelhetni, mit csinált volna ebből a kalandból egy pesti író!) A magyar Flers-Caillavet-kultuszhoz két megjegyzésünk van. Az egyik, hogy az ilyen ártatlannak tetsző francia darab époly *politicum*, mint a francia divat, francia luxus-ipar és a *humanité* összes jelszavai, melyek az egész világba szerteárasztották és beleszűrték a francia élet kábító morfiumát, lefegyverezték a lelkeket és megteremtették az eszmei és érzelmi kapcsolatot a „világ szívével", Párizzsal. Valóságos *szellemi imperializmus* ez, amely a lelkek szimpatiáját hódítja meg és párizsi témákkal, francia alakokkal gyarmatosítja tele a világ színpadait, könyvesboltjait és a könnyen francia lángra lobbanó közönség fantáziáját. A másik megjegyzéjünk az, hogy mialatt mi a színpadon ballábáni rajongással hódolunk a tantièmere éhes francia szerzőnek, De Flers úr Bukarestben képviseli a francia köztársaságot és a Tempsban izgató cikkeket közöl a magyarok ellen. (Ezt sem lehetett a román cenzúra idején megírni.)

A Vígszínháznak hamarosan egy Flers-Caillavet-pótló darabra is szüksége lett. Van Rossen és Soesman urak vígjátéka, *Amikor az asszony ideges*, (nov. 8-án) már nem is francia, hanem nemzetközi bohózat: van benne német kedély, angol naivság, amerikai gyökértelenség és francia szócsatázás. Csak az életproblémák felismerése hiányzik belőle.

A *Madách-színháznak* — el kell ismernünk — volt egy irodalmi kisérlete: Rostand finom rokokó farsangjátéka, a *Fehér vacsora*, (nov. 6-án) Pierotkkal és Colombinával, akiknek könnyed ritmusú verseiből — Kosztolányi Dezső fordította — üde levegő és édeskés szerelemfilozofia árasztott sok bájosságot a színpadra. Rostand már korábban a *Magyar Szinházba* is bevonult. Jellemző, hogy a boulevard-eszközökkel dolgozó színház Rostand költeményéből is kassza-darabot csinált: a *Sasfiók* nemrég érte meg kétszázadik előadását.

A haldokló *Városszínház* egy gyönge hollandi író könnyfakasztó tákolmányával akart magának publikumot szerezni. Heyermanst, a *Ghetto* szerzőjét és a naturalista Hauptmann egyik epigonját, még a *Thália* fedezte föl annak idején, nem minden politikai tendencia nélkül. Akkor volt értelme a *Reménynek*, mert esztétikailag is hozott valami újat és politikailag még a diktatúra alatt is jó iránydarabnak mutatkozott. De a Városszínház *Lotteja* (okt. 13.) már vieux jeu-ként hat. Olyan, mint az orvosi könyvek ábrái: a naturalizmus minden betegsége meglátszik rajta. Szegénység, vérbaj, tüdővész, utcai leány, szívtelen, részeges apa: a legotrombább realizmussal és naiv bohém-romantikával föltálalva.

A *felújított* magyar darabok között szerepel Molnár Ferenc *Ördöge*, százhetvenöt előadással tizenhét év alatt. Szokatlan siker, amelynek elismerése azonban túllépné ennek a beszámolónak kereteit. Annyit röviden mondhatunk, hogy ma már túl vagyunk azon, mikor irodalmi smokkok előtt divatos volt erkölcsi enfant terrible-nek lenni és adni az erotika fölényes lélekbúvárát. Ma már látjuk, hogy sablonos kerítési história az egész, szellemes és ügyes föltálalása a mindennapos színpadi kosztnak. Pedig Molnár tud fölemelkedni az irodalmi páthosz hangjára, de aztán hamar le is csusztatja mondatait az aszfaltra.

Szigligeti *Rózsájának* felújításáról (*Belvárosi Színház*, dec. 2.) örömmel szólhatunk. Herceg Ferenc és Bárdos Artúr érdeme, hogy ezt a kedves, régi ékszert előkeresték a feledés lomtárából. De bántóan hatott az a stílustalanság, amely a darab rendezésében a krinolinos, könnyed bieder-

meier és a gotikus, merev középkor összekeveréséből stílust akart csinálni. Igaz, hogy a darab szelleme a negyvenes éveké, de az Arany-előtti komikus-heroikus, morc Toldi Miklós súlyos hagyomány-kolonc a biedermeier-köntösön. Mégis jól esett látni az igaz magyar fiakat és várasszonyokat a szinpadon, végig nézni „Európa lovagjának" falstaffi megcsúfoltatását és hallani egy kis jóízű paraszt beszédet, nem amolyan Barta Lajos-féle szociologiai műparasztot, hanem az öreg Bence atyafiságából valót.

Hevesi Sándor ebben az évben is folytatta jól bevált mesterségét, a magyar klasszikusok dramatizálását. Jókai után most Mikszáth következett. Amott a rengeteg cselekmény kínálkozott színpadra, emitt az örökös párbeszéd és a sok eleven jelenet szinte színpadi fantáziával megírva készen állott. *A régi jó világ* (nov. 14.) három novellát dolgoz föl egy-egyfölvonásos darabokká. [1] A *Tavaszi rügyek* egy selmeci diákszerelem bájos históriája. (Wedekind *Frühlingserwachen*ját emlegette az egyik ‚kritikus' pedig a két író fantáziája, életszemlélete és erkölcsi alkata olyan távol áll egymástól, mint a rezeda illata a cocotte parfumjétől). *Grisics hitelbe vett bort* a balkáni fejedelmek patriarchális igazságszolgáltatását szatirizálja egy anekdota keretében. A *Frivol akta* a régi vármegyei életből mutat be egy pompás genre-alakot, a vármegyeház pénzen felfogadott rabját, és egy kedves pikantériájú történetet, avval a szemérmetességgel, ahogy Mikszáth a szerelemről írni szokott. Mindez színpadon igen elevenül hat, hiszen az átdolgozó meghagyta a dialogusokat, sőt még a Mikszáth szavait is beléjük szőtte. Persze hiányzik a drámából az elbeszéles közvetlensége, az a személyes kapocs, mely Mikszáthot témáihoz füzte: az első anekdotában saját bátyja és édesanyja szerepelnek, a hitelbe bort eladó Szebeni pedig tulajdon nagybátyja az írónak. Hevesi avval a hideg okossággal végezte munkáját, amelyet eredeti darabjaiban is láttunk. Inkább elhagy, mint hozzátold, koncentrálja a széthulló anekdotálást, és van egypár ötlete, melyekkel stílusosan, egészen Mikszáth szellemében hidalja át az események közét.

Három eredeti egyfelvonásos: ezekkel hamar végezhetünk. Villányi Andor két évvel ezelőtt írt egy orosz zsidó-tragédiát (*Királynőm, meghalok érted*). amely szubjektiv lírából fakad, de revolveres, bűnügyi mozidrámává fajul. Azóta jövedelmezőbb utakra tért le az irodalom mesgyéjéről, az *Ongyilkosok* azonban, amelyet a *Madách-színház* mutatott be, (nov. 29.) gyönge kabaré-tréfa. Tar Lajos kis drámája, az *1794*, (*Madách-színház* nov. 29.) komolyabb célzattal iródott. Cselekvényt nem tud adni, de jó pillanatképeket a francia forradalom népvezéreiről: nyilván a bolseviki népbiztosok szereplése szállította hozzá az ihletet.

Balassa Emilnek *Utolsó éjszaka* című egyfelvonásos krajcáros „romantikája" (*Dunaparti Szinház*, nov. 25.) nem bírja el a kritikát. Íme néhány telivér pesti idézet az állítólag Tuniszban játszó darabból: „Jöjjön, szép, fiatal, idegen katona"; „Akarlak! Akarlak!"; „Kis szőke csodám!" Toldy Ferenccel szólva: „Annak, ki így ír, nincsenek írva esztétikai leckézések; és Recensens csak azt kérdi: van-e olvasói közt egy, ki ilyeket olvasván ne pirulna, . . . hogy nálunk e században is nyomtatnak ilyeneket. Mily jó, hogy a külföld nem tanulja nyelvünket!" Nagyon mulatságos ez a szomorú darab. Még csak egy megjegyzést. Ezzel a darabbal kapcsolatban írta a *Szinház és Divat* reklámkritikusa a Dunaparti Szinházról, hogy

[1] Régi jó világ. Három egyfelvonásos komédia. *Mikszáth Kálmán* novelláiból írta *Hevesi Sándor*, Budapest, 1920. Révai-kiadás, 96 l. 17·69 K.

„érdekes szerkezetű, meglepő beállítású, finom pikantériájú gourmaderiákat akarnak kultiválni" a színház direktorai!

Nagyobb eredeti dráma-kompoziciót mindössze kettőt hoztak idáig a színházak. Az egyik Földes Imre *Terikéje*, a másik a *Fekete lovas* Herczeg Ferenctől.

A *Terike* [1] (*Belvárosi Szinház*, szept. 20.) tagadhatatlanul sikert aratott, de ezt igen naiv színpadi eszközökkel érte él. Tiszta „Rührstück" ez a modern „embergyűlölés és megbánás", amilyeneket Kotzebue és Iffland korában írtak. Egy asszony tíz éve nem beszél az urával, mert a férjnek szeretője van, sőt egy leánya is a szeretőjétől. A leány felnő és a könnyfelhők elvonultával boldog menyasszonya lesz a főispán képviselő-fiának. A férj szereti a kedvesét, de a feleségétől sem tud megválni. Az asszony imádja a törvénytelen kisleányt, titkon szereti a férjét és összeölelkezik a szeretővel. A kislány (Terike) mindhármukat szereti. Csupa jóság mindenki a színpadon. Ebből csak sírás lehet, dráma nem. A gyermek viszontlátja elveszettnek hitt anyját: érzékeny tableau. A *Terike* világnézete abban a banális „morálban", optimista tanulságban csúcsosodik ki, hogy a jószívűek sok szenvedésen át mégis csak eljutnak a boldogsághoz. Ez a lelki pacifista beállítottság inkább megalkuvás, mint állásfoglalás az élettel szemben. Mégis egy kellemetlen dolog is van a darabban. A szerző vidéki úriembereket akar elénk állítani, de mivel, úgy látszik, tapasztalásból nem ismeri őket, olyan gixereket, pesti kiszólásokat mondat velük, hogy minden illúziónk odavan. Vagy túlságosan, hazugul naivak, vagy a pesti aszfaltról valók az alakjai. Itt olyan árnyalatokról van szó, amelyeken a mi kozmopolita világunkban már fönn sem akadnak az emberek. Azon sem lepődünk meg, ha az egyik fölvonásvég slágere, hogy egy nagy *kutya* megjelenik a színpadon, a kutyabarát nézők nagy örömére. Az ilyen cirkuszi hatáskeresés a XIX. század elején volt divatban, amint egy régi színpadi utasítás mondja: „Ami ezen darab előadását illeti, . . . óhajtó volna, hogy ez mindig *lovakkal* előadódna"; mely mind az előadásra, mind a nézőkre, mind pedig az egész játék tartalmára nézve nagyobb benyomással van és az egésznek egy tetsző jelenetet ád."

De beszéljünk Herczeg Ferencről és a *Fekete lovas*ról.[2] (*Nemzeti Színház*, dec. 5.) A saison legnagyobb eseménye. Túlnő az irodalom keretein, azért nem is szabad egyoldalúan kritikai szempontból megítélni. Ez a darab egy hatalmas politikai tett. (Sem a nemzetközi magyarok, sem az oláh soviniszták nem engedték előadni.) Itt nem lehet mérlegelni, melyik felvonás jobb, melyik gyöngébb, hiába mondjuk rá: *színpad* — ez a legnemesebb értelmébe vett színpad, s nem lehet meghatottság nélkül végignézni a bánáti sváb népnek ezt a tragikus pálfordulását. Herczeg a legnehezebb, színpadon szinte meg sem oldható lélektani problémához nyúlt: hogyan lesz a császárpárti, békés, dolgozó bánáti svábból a bécsi kormány kétszínű és magyarellenes politikája folytán rebbellis, Kossuth-párti, magyar-hazájához ragaszkodó nép. Herczeg az egyén szűk és önös lelkivilágából kilépve egy egész népet tudott hősi megnyilatkozásra elénk hozni, bemutatva különkülön a svábság és a negyvennyolcas idők tipikus képviselőit — a szorgalmas gyárost, a derék háziasszonnyt (goethei idill), a biedermeier meny-

[1] *Földes Imre:* Terike. Vidéki történet három felvonásban. Budapest, 1919. Athenaeum. 98 l. 8·80 K.

[2] *Herczeg Ferenc:* A fekete lovag. Színmű három felvonásban. Budapest, 1920. Singer és Wolfner. 96 l. 13·20 K.

asszonyt, a hősi gyermeket (a „Sturm und Drang" és a *Willhem Tell* „Heldenknabe"-ja), a régi olajnyomatokból fölelevenedő honvédszázadost, a császári tiszteket — csupa élesen megrajzolt silhouette, s belőlük mégis mozgalmas korrajz épül föl. A *Bizánc* is egy nép tragédiáját festette, de ott dekadens összeomlást láttunk, itt valami alkotó, pozitiv nekilendülés ragad magával, egy jajkiáltás, amely tetterőtt sugal és a jövő reménye hangzik ki belőle: a viszontlátásra!

Soha még író, közönség és téma nem forrott össze ilyen izzó levegőben, ilyen fájdalmas egymásratalálásban. A rombolásnak évtizedekre visszamenő irodalma van. Hisszük, hogy az *Elsodort falu* és a *Fekete lovas* meginduló irányának is elkövetkezik a tettekre válása: az összeomlás után az újjászületés.

Zolnai Béla.

A színpad művészete.

— Iványi Jenő könyve.[1] —

Az e könyvben összegyűjtött írások közt — mondja a szerző az előszóban — látszólag nincs ugyan összefüggés, de bizonyos tekintetben mégis egységes mű ezt, mert a szerzőtől a színpadon évek hosszú során át végzett munkának kiegészítő részeként nyilatkozik meg benne az író szándéka. E szándék érezhetőleg arra irányul, hogy a színház — tehát a színpadnak művészete és irodalma egyaránt — úgy megbecsültessék, hogy a közművelteség e tényezője a nemzeti politika reális törekvéseinek is egyik jelentős tárgya legyen.

Meleg érzéssel, teljes megértéssel látjuk és figyeljük már néhány évtized óta a színművész-rendező Ivánfinak és az író Ivánfinak buzgó és sikeres munkásságát. Itt most csak a könyvről kellene szólni — melyet újabb irodalmi és művészeti vállalatunk, a *Muzsa*, igen tetszetős külső formában nyujt a közönségnek — de Ivánfiban szinte lehetetlen elválasztani a művészt az írótól. Lelkének és felfogásának, érzésének és tudásának ez az egységessége adja meg egyéniségének igazi színét és értékét. Az ő Richardja, Shylockja, Tartuffeje nem arathatta volna a színpadon azokat a sikereket, amelyeket elért, ha a színjátszónak ábrázoló képességét s a rendező ügyességét nem támogatta, s nem emelte volna a tanulmányoknak, az elméleti tudásnak ritka gazdagsága; viszont ennek a nemcsak nagy lelkesedéssel, hanem igazi költői hevülettel írt szép könyvnek fő erejét s valódi becsét az író gyakorlati ismeretei adják meg.

A könyv három részre oszlik. Az első hat cikkben Shakespeare-ről, „minden nemzet és minden idő költőjé"-ről szól, kinél „az emberi szellem fejlődésének, a keresztény világfelfogásnak, a nemzeti érzésnek nincs hatalmasabb szószólója". Megragadóan hangulatos cikkben beszél a szerző Macbeth országáról, Skóciáról, nagyon finom elmeéllel fejtegeti *Macbeth* színpadi előadásának kérdését, s megkapóan írja le Maeterlinck bizarr, de nem érdektelen kísérletét, hogy a véres skót király tragédiáját a st.-wandrille-i apátság kertjében ée épületében adatta elő. Egy cikk *III. Richard* előadá-

[1] Iványi Jenő: *A színpad művészete*, Budapest, 1919. „Muzsa" Irodalmi és Művészeti R.-T. kiadása. 108 l.

sával foglalkozik, abból az igen helyes felfogásból indulva ki, hogy „minél több hazugságtól sikerül megszabadítanunk a színpadot, annál közelebb jutunk Shakespearehez.“ E rész utolsó fejezete pedig azt magyarázza, miért nem fogják a túlzottan soviniszta franciák sohasem megérteni a nagy brit költőt.

A görög tragédiával — a könyv második részében — három kis tanulmány foglalkozik, szólva a görög színpadról (s e cikk keretében igen érdekesen a hatalmes erejű Aischylosról s az emberi lélek és végzet nagy rajzolójáról, Sophoklesről), azután Reinhardtnak arról az elég művészietlen vállalkozásáról, hogy Oedipus király megrázó tragédiáját a cirkusz porondjára rántotta le — s végül az Oresteiának ugyancsak Reinhardt rendezte müncheni előadásáról, a mi megint a színpadnak az irodalom fölé helyezését jelentette, tehát komoly sikere nem lehetett.

A könyv utolsó része néhány nagy színész — az angol Irving, a francia Coquelin, az orosz Chaliapin, s a magyar Szacsvay és Gabányi — művészi egyéniségének vázlatos rajzát adja. Kár, hogy e rajzokon nagyon is csak a körvonalakat látjuk — szívesen vettük volna, ha a hivatott szerző részletesebben kidolgozta volna őket.

Reméljük, Iványi legközelebbi művében újabb tápot fog adni meleg érdeklődésünknek, amelyet ezzel a könyvével is fölkeltett. Ma alig van Magyarországon valaki, aki az elméleti és gyakorlati tudás összhangjának nagyobb erejével s egyben olyan kitűnő tollal tudna írni a színpad művészetéről, mint ő — már pedig a színházra a mi újra ébredő kulturális életünkben még az eddiginél is jelentősebb szerep vár.

Szász Károly.

KÉPZŐMŰVÉSZET.

Az őszi tárlatok.

A proletár-diktatúra által alapjaiban megingatott magyar képzőművészet az év őszén igyekezett újra kapcsolatba jutni a közönséggel. Előre volt látható, hogy ez az ősz nem hoz gazdag művészeti termést, hisz művészeink közt alig akadt olyan, aki munkájába elmélyedve dolgozhatott volna ezen a nyáron. Az őszi kiállítások művei tehát nem a legfrissebb keltűek, sokjuk meg éppen magán viseli a rossz idők jegyét.

Az első művészeti egyesület, amely a képírók és szobrászok számára megnyitotta termeit, a Nemzeti Szalon volt. Ez az egyesület sok viszontagság után megérte alapításának huszonötödik évfordulóját, de a mostani viszonyok közt gondolni sem lehetett arra, hogy művészeti értelemben ünnepélyessé avassa ezt az alkalmat. Egyszerű őszi kiállítást nyitott tehát október 12-én, amely nem különbözött a közepes, átlagos tárlatoktól. Második kiállítása november 17-én nyílt meg. Ezen bemutatta egy nemrég (aug. 24.) meghalt képíró, Frecskay Endre művészeti hagyatékát, Csánki Dénesnek túlnyomón vízfestményekből álló gyűjteményét, Pállya Celesztin olajfestményeit, Révész-Ferryman Ferenc képeit és kisebb iparművészeti tárgyait, Sződy Szilárd szobrait, köztük sok plakettjét. A legnagyobb igényűek Csánki munkái voltak, egyik jeles vonásuk, hogy szerzőjük a vízfestmény anyagát értelmesen aknázta ki. Elvi érdekességű mozzanatra ezen a két kiállításon

nem akadtunk. Ebben a tekintetben jobban érdekelt minket az Ernst-Múzeum novemberi kiállítása. Itt ugyanis két egymástól nagyon elütő művészeti érzésvilág került egymás szomszédságába: a város és a falu, Budapest és a vidék. Két festő képviselte ezt a két világot, Basch Andor és Rudnay Gyula, még pedig oly jellemzőn, hogy a néző elsősorban nem is annyira a tehetségbeli különbséget vette észre, hanem inkább azt, hogy miféle más genius loci szólal meg ebben is, abban is.

Egy-két fej, a nehéz élet hieroglifjeivel; egy-két alak, amint elhagyatva bolyong az élet országútján, aztán népes kompozíciók, amelyeken tömegeket hajt valamely ismeretlen sors: ilyesmi adja Rudnay képeinek külső motívumát. Nehéz és mély homályból tolulnak elénk alakjai, a festői alakítás merész ellentéteken épül: fekete, barna foltokból vakfehér csíkok villannak ki és ezek közé az ellentétek közé meleg barna és veres tónusok változatai ágyalódnak. Szenvedélyes, melegérzésű festés ez.

Basch képei nagyobbrészt műhely-képek.

Női akt-modellek, hol magukban, hol kettesével, hármasával ülnek, guggolnak, hevernek a műterem butorain, szőnyegein. Nem festői elemen alapul a képek alakítása, hanem a szigorúan körülhatárolt formán, a testeket éles kontúr különíti el a környezettől. Nyilvánvaló, hogy a festőt egy beállítás, a görnyedő hát rugalmas vonala, egy taglejtés vonalának hullámzása, egy kidagadó plasztikai forma érdekelte. Hogy a telivér szobrászi forma egészen érvényesülhessen, minden festői elem ki van küszöbölve, így a tónusok, színek, árnyékok játékai, mert ezek megszaggatnák, hatályon kívül helyeznék a formát. Látnivaló, hogy a festő higgadtan rendezgeti a modell tagjait és tudásának szavára hallgatva mérlegeli a formai eshetőségeket. Rudnay embereivel összemérve ezek itt szinte személytelenek, hisz a cél nem is tűrne el behatóbb jellemzést. Modellek testeivel állunk szemközt, holott Rudnay képein emberek kerülnek elénk, s őket, bár először látjuk, pontosan ismerjük. Már itt elválik a vidéki ember útja a várositól. A vidéki teljesen ismeri embereit, s ezek az emberek határozott egyéniségek, akiknek különleges vonásait és szokásait az egész kisváros vagy falu ösmeri. A nagyvárosban mindenki idegen, a társasélet konvenciói összecsiszolják az egymás útjába akadó embereket, az ember maga egy számozott ház számozott lakásának lakója, az érzés és a jellem szabad kifejtését minden percben megakadályozza az etikett nyeső kése. Nem is csoda, ha az erős, jellemzetes vonások alkotói nem nagyvárosi nevelkedésű emberek, vagy nem olyanok, akiket gyermekkori, tehát legmélyebb benyomásai a város-falanszterhez fűznek.

A kétféle nevelkedésű művészek esetében nem csodálkozunk azon, ha az egyik inkább a festőösztönt szólaltatja meg, egész szabadságában, a másik inkább a raisont, s hogy amaz közvetlenebb, kurtább utat talál érzelmeinkhez, mint emez. A naivság, amelyet gyermekkorában tisztán tartható, igen nagy ereje a tehetségnek: nagyra segíti intuicióját. A tudatosság és számítás viszont előadásbeli, de nem hatásbeli előnyöket kínál.

Az egyiknél feladattá válik: vászon és ecset segítségével meggyőzően tolmácsolni egy érzést, egy hangulatot, amelyet a világ szemlélete kelt a művészben. A másiknál problemává válik egy előadásmód megteremtése, amely érvényre juttat az ész által megépített, finommá csiszolt esztétikai szabályokat vagy legalább ily szabályok terveit. Igaz, egy kontúrvonal is lehet hangulatkeltő, de mindig csak részletproblémának fogjuk értékelni.

Az egész művészt, a teljes alkotóember lelkét oly képekben fogjuk megtalálni, amelyek messze túlemelkednek az ily részletfeladványok megoldásán.

Az akt valóban nehéz művészeti probléma; de megfejtését csak akkor fogjuk teljesnek érezni, ha valóban embert s nem egy beállított modellt ad a kép. Másként abba a hátrányos helyzetbe kerül a festő, amelybe Basch került, hogy képe nem ad mélyebben markoló emléket, csak épen egy feladat raisonszerű megoldását, ebben vagy abban a rendszerben. S a rendszernek ez a keresése lassan eltompítja a festőösztönt, amelyet mélyebb élmények sem táplálnak, ha a képírónak egész világa egy műhely szerelménye, amibe a modell is tartozik. A képek festése nem lesz nála többé egy a lélek mélyén felgyülemlett örömnek vagy bánatnak, lehangoltságnak vagy sírva-vigadásnak kifejezésévé, hanem képkészítési eljárássá.

Két végletet állítottunk szembe; ezzel nem adtunk kritikát két képíróról, hanem csak épen a legellentétesebb, nézetünk szerint jellemző vonásaikat helyeztük párhuzamba. Az egyik festő eminenter festőien lát, kerül mindent, ami elvont, szerelményéből kivetette a szobrászi formát, a másik épen ezt hangsúlyozza. Amaz mindenesetre közvetlenebb, emez elvontabb. A puszta, kicirkalmazott forma a képen erős korlátokat állít a néző képzeletének, a festőiség viszont épen táplálja. Végül közömbösítheti, városiassá, talajízt nélkülözővé teheti a képet, mert egy bárhol ugyanúgy megoldható problemát vet fel. Nincs gyökere, nem talajjelző, egyszerűen atelier-művészet.

Vannak ennek is előnyei, de a művész benső életének, érzelemvilágának kinyilatkoztatását, ami mégis magasabbrendű, meg nem közelíti. Így költögethetnek Rudnay képei oly érzelmeket, amelyek minket az emberek bánatára, a félelem riadására, a sors kemény kezére, a szenvedély hatalmas buzgására emlékeztetnek, emberi érzelmekre, amelyek számára a nagyváros s a műhely nem tartogat helyet. Nem is csodáljuk, hogy erősen megragadó mestereink kivétel nélkül a vidék neveltjei voltak. S mentől nagyobb volt festőösztönük és tehetségük, annál kevesebbet súrolhatott le róluk későbbi nagyvárosi életük.

Az Ernst-Múzeum kiállításának harmadik szereplője Lux Elek szobrász. Finoman árnyaló mintázása a női arcon rokonszenvesen szólaltatja meg a szelíd, gyengéd érzelmeket, két táncoló női alakján époly visszatartott gyengéd és nemes a mozdulat. Emellett kíváló mestere a folyamatos, zökkenés nélkül való mintázásnak.

Végül december 7-én megnyílt a Műcsarnok téli kiállítása is. Kétszázötvennél több festő és szobrász munkájának tarka tömegéből nagystílusúra alig akadunk. Művészeink legjobbjai csaknem mind távol maradtak, sokjuk külön-kiállitásra gyűjti műveit. Nagyrészt szerényigényű képek lepik el a termek falait: nehéz idők szülöttei. De a nehéz időknek csak nyomorú vesződségeit érezzük rajtuk, monumentális drámaiságát nem. Így ez a kiállítás általában nem lépi túl az egyszerű képvásár színvonalát, amin nincs jogunk csodálkozni.

Lyka Károly.

ZENE.

Az őszi évad.

A bolsevizmus halálos dermedtségéből még mindig nem tudott magához térni a művészet. Soha Budapest nem nézett elébe ilyen unalmas, sivár évadnak, mint az idén. Három hónapot már lemorzsoltunk ebből a szezónból. Sehol egyetlen egy esemény vagy akárcsak valami mozzanat, amelyet a krónikás följegyzésre méltónak találna. És a szemhatárt is szürke köd üli meg, melybe még halványan sem világít bele valamilyen készülő művészi szenzáció görög tüze. Pedig szeptemberben ugyancsak ígértek mindent, ami jó, ami drága, ami érdekes. Megszoktuk már, hogy a hangversenyvállalatok reklámjait ne vegyük komolyan, de hogy ennyire jelentéktelen évadot nyujtsanak, azt még sem hittük.

Elmaradtak a külföldi művészek. A háboru kezdete óta nem látogattak el hozzánk az ellenséges államok muzsikusai, de legalább jöttek németek. Az idén, az egyetlen Backhaus Vilmos kivételével, már ezek sem merészkedtek el hozzánk. Backhaus is keservesen megbánhatta könnyelmű lépését, mert hálából olyan zongorával kedveskedtek neki, amelyet a Szovjetház orgiáin tönkre dörömböltek. Semmi kétség: a nyugat muzsikusai szellemi blokád alá vették Magyarországot.

Nincs tehát idegen muzsikus, nincs idegen zene. De van magyar, faji, nemzeti művészet. Nem volt soha nagyszerűbb alkalom, mint most, hogy elmélyedjünk önmagunkba és saját erőnkből újhodjunk meg. Ha van annyi lelki energiánk, hogy ne áhítozzunk csillogó idegen ideálok után, hanem minden idegünkkel és szívünk egész hevével a honi rögből kisarjadzott művészi eszménynek hódoljunk, akkor végre csakugyan hihetünk a magyar zene életerejében. Mindez csalóka illuzió. A nemzeti megújhodás, melynek tisztító tüzében csontunk velejéig újjászülettünk, nem tudta kiégetni a fővárosi publikumból a kozmopolitizmus lelketlen közömbösségét. Úgy kell lenni, hogy a budapesti zenekedvelők nagy tömege érzésben, gondolkozásban semmi közösséget sem érez a magyarsággal. Szívesebben hallgat bármilyen zenét, mint magyart. Magyar zene csakis akkor fejlődhetik, ha van közönsége; ha zenei műveltségünk nem nyugszik faji alapokon, csakhamar kártyavár módjára fog összeomlani idegen zenekulturák egyetlen erősebb fuvallatára.

Vajon csak a közönség hibás ebben? Bizonyára maguk a muzsikusok is. Hány magyar dalművet adott elő szeptember óta a *Magyar Nemzeti Operaház*? A magyar énekes színpad gazdag terméséből mindössze két Erkel-operát vett föl műsorába. Erkölcsi lehetetlenség, hogy egyetlen Operaházunk így tegyen hitvallást a nemzeti művészet mellett. A magyar darabok száműzését nem menti még idegen művészi izgalmakban mozgalmas évad sem, mert az Operaház becsvágya jelenleg úgy látszik nem egyéb, mint hogy minden este tarthasson előadást. Ezért még azt sem átalja, amit idáig senki sem tudott elképzelni: hogy magyar énekes németül énekeltessen.

Mindez nemcsak a jelenlegi vezetőség bűne. A háború kitörésétől kezdve folyvást hangoztattuk a magyar darabok fölújítását. Doppler Ferenc *Ilkájától*, Hubay Jenő *Lavotta szerelméig* egész sereg olyan magyar opera van, amelyet édes-örömest meghallgatna a közönség. És ezt a közönséget

soha olyan könnyen nem lehet reá nevelni a magyar muzsikára, mint a mai színházi konjunktura idején.

Egyetlen komoly zenekari egyesületünk, az immár csaknem hetven éves *Filharmoniai Társulat*, az idén még fokozottabb mértékben küzd anyagi és művészi bajokkal. Az Operaház zenekarának tetemes csökkentése természetesen a filharmonikusokat is érzékenyen érintette. A tagok, hogy megélhessenek, kénytelenek mindenfelé, zeneiskolában, templomban, mulatóhelyen mellékfoglalkozást vállalni. Ez mind a művészi munka rovására megy. A filharmonikusok még mindég legföllebb három próbával állanak ki egy-egy hangversenyre, holott némelyik mű, mint pl. Debussy *Tenger* című zenekari költeménye, huszonöt próbát is követel. Hozzájárul ehhez még az is, hogy a társulat élén már nem Kerner István, a nagyszerű orkeszter-művész áll, hanem Dohnányi Ernő, aki itt is ugyanannak a pompás muzsikusnak mutatkozik, mint máskor, de mégis most kell megtanulnia a dirigálás tudományát és művészetét.

Az Operaház módjára viselkednek a filharmonikusok a magyar művészettel szemben, holott állami és városi szubvenció kötelezi őket arra, hogy magyar zeneszerzők darabjait mutassák be. Az idén, ha nem csalódunk, csupán Dohnányi Ernő hegedű-versenye volt az egyetlen magyar bemutató. Nem szerepelt műsoron sem régi, sem újabb magyar szerző. Nem akarunk ebből következtetést vonni a társulat szellemére, de úgy látszik, a filharmonikusoknál még mindég az érzésben és gondolkozásban idegen uraké a döntő szó.

Az évad silányságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy bár minden estére jutott egy két koncert — ha ugyan nem fogadták az érkezőt zárt ajtók — mégis a legjobb akarattal sem tudunk valami művészi különlegességről beszámolni. Dohnányi Ernő épen úgy és épen annyit zongorázott, mint tavaly; Telmányi Emil és Koncz János hazajöttek külföldről: a többi szereplő egy két kivétellel csupa névtelen. A műsoron is mindíg ugyanazok a nevek szerepelnek. Nyilván jó időnek kell még eltelnie, hogy művészi életünk rekonstruálódjék. Az újjáalkotó és teremtő munkából azonban semmiesetre sem szabad kivonnia magát egy olyan nagy magyar mesternek, mint Kerner István. Visszavonulása egyik fő oka szomorú zenei lehanyatlásunknak.

Haraszti Emil.

KRÓNIKA

Akik kimaradtak a műsorból. Egy két évvel ezelőtt nagy volt a riadalom a konkurrens cégeknél: a Nemzeti Színház elhódította tőlük a leggeniálisabb írókat, és a külföldön is híres drámaszerzők áttették székhelyüket a Lipótvárosból és a Wesselényi-utcából a *Bánk bán* templomába. Valóban a közelmúltban csupa magyar szerző: Gábor Andor, Szomory Dezső, Molnár Ferenc, Bródy Sándor és Barta Lajos uralkodnak a Nemzeti színpadán. Azóta sok minden történt, és a megújhodás küszöbén Ambrus Zoltán nyilatkozott a sajtónak arról, hogy a Nemzeti Szinház milyen módon akarja kivenni részét a regeneráció munkájából. Ez a nyilatkozat nem irányul egyes írók személye ellen, de annyi bizonyos, hogy sem Gábor Andor, sem Szomory Dezső, sem Barta Lajos, sem Bródy Sándor, sem Lakatos László, a Vörös Ujság vezércikkírója nem szerepelnek a Nemzeti Szinház programmjában. Mindenki érzi, hogy miről van itt szó. Ma, amikor a magyar ízlés és a nemzeti gondolatvilág jegyében indult meg a szellemi élet, nem lehet ezeket az írókat újra előtérbe tolni. Nem vagyunk többé kíváncsiak arra, hogy Barta Lajos, a Világ radikális vezércikkírója és egyik főfáklyavivője, az Írók Szakszervezetének bolseviki titkára milyen rothadtnak látja tehetségtelen és semmitmondó tákolmányaiban a magyar kisvárosi élet erkölcseit. Nem akarunk többé ordinárè szépasszonyokat látni a Nemzeti színpadán, Kabaré Andorok undorító szellemtelenségeit. Elég szomorú, hogy akadt magyar művésznő aki eljátszotta ezt a rokonszenvesen, érdekes tanulmányként beállított rombach-utcai szépasszonyt. Nem fogunk szellemi táplálék nélkül maradni, ha nem kapunk rituális *Lyon Lea* tragédiákat az elvtelenségével kérkedő és május elsejére vörös színdarabot író Bródy Sándortól és nem halljuk a magyar falu intelligenciájának gyalázkodó leleplezését, amit még egy Alfred Kerr is megrótt, pedig ő nem is magyar és épen nem keresztény kritikus. Aztán az isteni Szomory sem fogja perverz kéjelgéssel kifigurázni a görbekardos, díszruhás, renitens magyar urakat, hogy parvenű arcátlanságával önmagát ültesse be II. József császárnak, aki egy kézlegyintéssel és nagykörúti kiszólásokkal intézi el a magyarság sérelmeit. És Molnár Ferenc? Ő nem a harcos világnézet embere, mindig igyekezett opportunusan beleilleszkedni a politikai jólfésültség „bon ton"-jába: a *Pál-utcai fiuk* határozottan militarista regény és hagyománycsináló, gyökérereszlő munka; haditudositásaihoz, legértékesebb irodalmi művéhez, Tinódi Sebestyéntől vette a címlapot; elsírta az emberiesség háborus könnyeit, mikor még *fehér felhő* boritotta a magyarság egét. De ott vannak a dekadens világnézetű *Ördög*, a színtelen európai portékák: *a Farkas*, *a Testőr*, az *Uri divat*, amelyekben semmi pozitiv lüktetése nem érzik a magyarság-

nak, de igenis sok van bennük — különösen pedig a legutóbbi *Andor*-ban — a tipikusan pesti keverékfaj psychéjéből. Most pedig itt az ideje már, hogy tiszta bort töltsünk a pohárba. (*l. l.*)

Az új „Nyugat." A *Nyugat* is újra megindult a diktatúra után, de nem mindjárt — hiszen a diktatúra alatt egyáltalában nem szűnt meg. Sőt! Egyik bolseviki számában Balázs Béla „elvtárs" regényének (*Isten tenyerén*) legközelebbi közlését ígérte. A közlés — „ezúttal elmarad." Ez a folyóirat, amelynek oly nagy szerepe volt az utóbbi tizenkét év szellemi életében, nagyjában ma is a régi. Vezérük, Ady Endre, ugyan csak emlékversben szerepel, és Ignotus csupán sokat érő nevét — remélhetőleg egyebet már nem — adja a füzet szellemi részéhez, de a szerkesztő: Babits Mihály, és a főmunkatársak cégere is a régi. Ambrus Zoltánt nem számítva, aki legujabban tűntetőleg törölttette nevét a folyóiratból, a többiek maradtak: Elek Artúr, a Szellemi Termékek Országos Tanácsának „főelvtársa," Laczkó Géza, a szovjet francia „professzora," a Kisfaludy-Társaságból kizárt Móricz Zsigmond, és Schöpflin Aladár, aki mellékesen a Szózat című keresztény és nemzeti lapnak is főmunkatársa.

Jellemző, hogy a diktatúra után első dolga volt a Nyugatnak Wilde *Readingi fegyház balladáját* kiadni. A Lenin-fiuk bűnpörének tárgyalása idején valóban alkalomszerű ez a gyönyörű, perverz költemény, amely beteges rokonszenvvel övezi körül a a gyilkos alakját, s kihangzó mottója: „a gyávák gyöngéd gyilka: csók, de a bátor tőrt keres!" Ezzel a lázadó versével tűntet a pacifista új Nyugat a szétzüllesztett államhatalom megszilárdulása mellett! (Az egész füzet mintha észre sem venné, hogy új világ van keletkezőben, és más útakon jár a magyarság, mint amelyeken a Nyugat fáklyázott a nemzetköziség felé.) Persze Szép Ernő és Karinthy nem maradtak ki a füzetből, aztán a derék és becsületes kereskedelmi iskolai szaktanár: Füst Milán sem, aki üres óráiban a Vörösmarty-Akadémia koszorus költője, és természetesen a „főintellektuell" Földi Mihály sem, aki persze Simmelről és persze Heinéről ir.

De a szenzációja a füzetnek Babits Mihály védekező cikke. Babitsról, a költőről, meg lehet mindenkinek a véleménye — megvan nekünk is — de az kétségtelen, hogy vannak benne értékek; mint essay-írót az Akadémia irodalomtörténeti folyóirata, ez a legkonzervatívebb organum is méltatta; *Gólyakalifa* című regénye a dunántúli talajban gyökerezik, s a Dante-tolmácsolata nem méltatlan a *Divina Commedia* szellemèhez. Az *ember* azonban kevésbé rokonszenves Babitsban, mint a *művész*, s annál, ami műveiben tükröződik, becsesebb az a mód, amint tükröződik. Lelkének legújabb nyilatkozása megbillenti a mérleg két csészéjét: e formátlan, dadogó, ingatag okfejtés mélyén helyenként emberi értékek csillannak föl.

Nem szállunk pörbe az íróval. Nem cáfoljuk még azt sem, amit védekezésében könnyen meg lehetne döntent, kezdve mindjárt kiinduló pontján: az irodalmi társaságok tagjaikat *politikai* viselkedésükért ítélték el (nem, hanem mert megsértették a *nemzethűséget* — s e kettő nem egy!); nem ütközünk meg a dolgozatnak hol túlságosan szerény, hol túlságosan önérzetes hangján — csak azt emlitjük, amit jól esett olvasnunk.

Különösen két dolog tűnt föl nekünk védekezésében. Örömmel állapítjuk meg, hogy „mélyen, erősen és dacosan *magyarnak* vallja magát" és „úgy érezte ezt már a Rémuralom utolsó havában." (Előbb nem?) Belátja, hogy a nemzetköziség diktatúrája a *gazok* uralma volt. (De mért mondja, hogy most az *ostobáké*?)

Sok mindent meg lehet bocsátani Babitsnak, ha azt a férfias „döblingi" önvádat nézzük — bár a „döblingi" jelző előtte túlon-túl erős! — amellyel minden támadójánál határozottabban vádolja önönmagát: „Aki szavakat mondott ki ezekben az esztendőkben, az a felelős azokért az eseményekért, amelyeket szavaival előkészített vagy elősegített. Kisértetes idők voltak ezek! Minden szó mintha varázsszó lett volna: oly ijesztő pontossággal követte őket sötét öccsük az Esemény, vádolva a kontár bűvészinasokat... *Irtózatos pusztulást hoztak minden magyarságra*... Ne feledjétek el... a szó volt a kvártélycsináló ebben a végzetteljes hadjáratban! Lehet-e a nemzeti irodalom őrei között megtürni azt, aki ezt a vészhozó előhadat rászabadította a nemzetre? Nem ártatlan szavak voltak ezek! *Nemzetgyilkos szavak voltak*"...

Bizony „nehezen tud erre felelni az író." De még nehezebben azokra kérdésekre, melyeket mi teszünk. Ha olyan erős magyar s annyira irtózik a magyarságra pusztítást hozó nemzetgyilkos szavaktól, hogyan indíthatja meg újra a Nyugatot, a nemzetpusztító politikai iránynak egykori irodalmi fullajtárját, ugyanazzal a társasággal, mely azelőtt írta, s amely a vörös rémuralom idején a „nemzetközi diktatúrának" is irodalmi expositurája volt? Nem gondolja, hogy egy új görgeteget indít meg, s a személyektől a szavakon keresztül „ijesztő pontossággal következik — majd újra! — az „Esemény"? Mert a „Gonosz Szellemek" ez egyszer megkímélték nem fél a Zauberlehrling sorsától? Az irodalom érdekében nagyon szeretnők, ha Babits nem állana meg a féluton, s a tettei a szavaihoz igazodnának. Ez még az írót is emelné!

Az új Nyugatot egyebként még egy erős „szépséghiba" rútítja: „Kiadótulajdonosok Ignotus és Fenyő Miksa." Erre a két fő értelmiszerzőre még visszatérünk. sz. a.

Ismeretlen magyal dráma a XVII. századból. Mészöly Gedeon, a M. T. Akadémia kézirattárának őre, a kéziratok rendezése közben egy igen nagyértékü kéziratra bukkant: egy XVII. századi magyar drámára. Címe: *Constantinusnak és Victoriának egymáshoz való igaz szerelmekről irott comoedia.* Terjedelme 82 negyedrétű teleírt levél, kora 1648. Szerzője vagy másolója nevét nem ismerjük, de a kézirat megőrizte nevének kezdőbetüit: A. K. E. A lelet értékét fokozza, hogy e mű hiánytalanul maradt ránk, s igy régi magyar drámáink csekély száma egy teljes drámai művel gyarapodott. Igazi jelentőségét azonban tárgya adja meg: *Constantinus és Victoria* szerelmi dráma s mint ilyen a XVIII. század végéig párja nélkül áll irodalmunkban, előzője is csak egy volt, az 1588. körül keletkezett, Balassa Bálintnak tulajdonitott *Credulus és Julia.* Míg azonban ez az utóbbi csonka, pontosabban szólva csak pár levélnyi töredék, az újonnan fölfedezett emlék teljes, befejezett dráma. Érdekes, hogy nehezen induló, szegényes drámairodalmunk hatvan év alatt két szerelmi drámát termelt, s ez mintha arra vallana, hogy ez a műfaj kedvező talajra talált nálunk s gyökeret vert. Tanulságos föladatul kínálkozik irodalomtörténetünk számára e két rokontárgyú drámának, a régibb, nyomtatásban megjelent töredéknek s ez újabb kéziratban maradt drámának, összevetése s ezen az alapon annak a megállapitása, vajon fejlődött-e nálunk a szerelmi dráma terén irodalmi hagyomány, voltak-e e műfajnak a különböző szerzők egyéniségétől független közös jellemvonásai.

A drámát teljes egészében a M. T. Akadémia irodalomtörténeti folyóiratának, az Irodalomtörténeti Köz-

leményeknek, legközelebbi füzete fogja közölni. —r —n.

Hubay és Dohnányi. Dohnányi Ernő kivonult a Zeneakadémiáról, Hubay Jenő bevonult. Az erkölcsi világrendnek elég van téve, de nincs még a Zeneakadémia rendjének. Azok, akik a felforgatásban részt vettek, akik másokat kidobattak, hogy helyükbe üljenek, azok pusztuljanak onnan, mert nyilván ezek állnak útjában annak, hogy a két nagy művész, Hubay Jenő és Dohnányi Ernő, megérthesse egymást. Mesterségesen szítják közöttük az ellentétet gonosz kezek. Csodálatosképen nem veszi észre Dohnányi, hogy hatalmába került egy klikknek, mely általa akar érvényesülni. A Zeneakadémia azonban nem arra való, hogy érdekszövetkezetek áldozata legyen. Még Dohnányi Ernő kedvéért sem. *e.*

Bécsi Magyar Ujság. Magyar ujság jelenik meg Bécsben, föltámadt a XVIII. század óta szunnyadó magyar szó II. József székvárosában. Megint tűzhelye lesz külföldön a magyarságnak, a Bécsi Magyar Musa, a Hadi s Más Nevezetes Történetek, a Bécsi Magyar Merkurius szelleme föléled a huszadik századi köntösben. Igy örvendeztünk búsuló magyarok a román cenzura alatt, amelyet nem kell nyögnie Bécsben a magyar sajtónak. Örültünk a hírnek, vártuk a szabad igét, de ökölbe szoruló kézzel olvastuk az első plakátot. *Német-Ausztria és az új nemzeti államok magyarságának lapja* — szúrt szívünkbe a vörös reklám. Akkor, októberben, amikor mi még elgondolni sem tudtuk az elgondolhatatlant, hinni nem hittük, hogy lehet magyarsága más országnak is rajtunk kivül, amikor a lelkünk rég kivetette magából a versaillesi „béke"-konferencia határvonalait és nem irtuk le azt az ellenséges szót, hogy „új nemzeti állam", mert soha bele nem törödhetünk a magyarság testének megcsonkitásába, akkor ez az élelmes vállalkozó már előre opciót szerzett a haldokló hagyatékára, előre szentesítette és elintézettnek vette halálos ítéletünket, beállította a maga üzletét a kínálkozó konjunktúrába és sietett lefölözni a tejet, ami még nem is az övé. Nem fájt nekik az elvesztett magyarság, hisz mennél többen vannak, annál nagyobbnak ígérkezik a „profit". És ha legalább valami harcos programmal kívánná szolgálni a magyarság érdekeit ez a Bécsi *Magyar* Ujság. Nem, a programmjuk: *népek és emberek békéje.* Ismerjük már a radikálisoknak ezt a képmutató pacifista jelszavát, akiknek egy jajuk nem volt, mikor 1918 novemberében a magyar közmüveltség legrégibb és legértékesebb területei jutottak idegen kézre, „új nemzeti álmok" impériuma alá — és most az első szavuk békébe ringatni az iskoláitól, gondolatszabadságától, müveltségétől megfosztott *magyarságot*, elaltatni benne a múltra emlékezését és kiölni belőle a jövőért harcoló erőt a béke mákonyával. Nem, nem akarunk ilyen bécsi magyar ujságot látni, *más* magyar kar mennyköveit várjuk a bécsi magyar ujságtól! *(zb.)*

A magyar irodalom fejlődése. Ezen cím alatt jelent meg Császár Elemértől egy kis 74 lapos füzet. (Magyar könyvtár, 923—925. sz.), rövid áttekintése a magyar irodalom életének a legrégibb kortól a millenniumig. Nem a külső történetét adja az irodalomnak, hanem a belsőt, adatok helyett jellemzéseket, az írók életrajza helyett munkásságuk ismertetését s azokat az eszméket, irányokat meg áramlatokat, melyek irodalmunkat tartalommal töltötték meg. A rendelkezésére álló kis teret úgy iparkodott célszerűen kihasználni, hogy a kisebb egyéniségeket mellőzve vagy csak érintve irodalmunk nagyjainak szentelt több teret, igy Vörösmartynak több mint két, Petőfinek több mint három lapot juttat a 74-ből, Aranynak meg épen ötöt. A füzet ára 3 30 K.

Új regények és elbeszélések *

S. Bokor Malvin: Vihar. Budapest, 1913. Légrády. 247 l. 22.— K.

Crawford Marion; Arethusa. II. kiadás. Budapest, 1919. Légrády. 212 és 170 l. 17.60 K.

Gorkij: Egy élet regénye. Fordította Lendvai István. Budapest, 1919. „Kultura". 338 l. 39.60 K.

Herczeg Ferenc: Tűz a pusztában V. kiadás. Budapest, Singer és Wolfner 155 l. 19.80 K.

Kétnyelvü Klasszikus Könyvtár. Budapest, 1919. Lantos A. Egy-egy szám 32 l., 4 K.

1. Wilde O.: A boldog herceg. Ford. Honti Rezső.
2. Hoffmann E. T. A.: A vampir, Ford. Trócsányi Zoltán.
3. Maupassant: Az ékszer. Fordította Baranyai Zoltán.
4. Boccaccio: Lizetta. Ford. Honti Rezső.
5. Poe Edgar: A vörös halál álarca. Ford. Király György.
6. Lemaitre J.: A szirén. Fordította Velledits Lajos.

Klasszikus Regénytár. Uj sorozat. Budapest, 1919. Révai.

Balzac: Pons bácsi. Ford. Benedek Marcell. Budapest. 332 l. 26.40 K.

Bourget: A tanitvány. Ford. Zolnai Béla. 266 l. 22.— K.

Galdos: Misericordia. Ford. Hegedüs Artúr. 237 l. 17.60 K.

Tolsztoj Leó: Feltámadás. I.-II. Ford. Trócsányi Zoltán. 248 és 295 l. 44.— K.

Lakatos László: Atyám. Ifjusági regény. Budapest, 1920. „Kultura" 108 l. 19.80 K.

Le Queux: A félelmetes idegen. I.-II. Év. n. Légrády. 171 és 185 l. 16.50 K.

Philipotts E. és Bennet A.: A szobor. II. kiadás. Budapest, év n. Légrády. 146 és 150 l. 17.60 K.

Rolland, Romain: Jean Cristoph Párisban. I.—III. Ford. Róna Géza. Budapest, 1919. „Kultura" 275, 141, 213 l. 52.80 K.

Savage, Richard Henry: Hivatalos feleségem. IV. kiadás. Budapest, év n. Légrády. 140 és 150 l. 19.80 K.

Stevenson: Yekill dr. csodálatos története. III. kiadás. Budapest, év n. Légrády. 136 l. 11 K.

Strindberg, Auguszt: Egy házasság története. Ősz. Két elbeszélés. Budapest, év n. Lampel R. 62 l. 2.20 K.

Szenes Béla: Csibi. Ifjusági regény. Budapest, 1920. „Kultura" 157 l. 26.40 K.

Wassermann, Jacob: Fuchs Renáta. I.-II. Ford. Szederkényi Anna. Budapest, 1919. „Kultura", 275 és 244 l. 37.40 K.

Új drámák.

Andrejev, Leonid: Anathema. Tragédia. Ford. Jefremov J. és Hudák J. Budapest, 1919. „Kultura". 150 l. 11.— K.

Lange, Svem: Sámson és Delila. Tragikomédia. Fordította Karinthy Frigyes. Budapest, 1920. „Kultura" 136 l. 13.20 K.

* Ezek, valamint a füzetben említett minden könyv megrendelhető a Magyar Múzsa kiadóhivatalában. (IV., Váci-utca 25. II. em. 12.)

MOST JELENTEK MEG

IVÁNFI JENŐ

A SZINPAD MŰVÉSZETE

BUDAPEST, 1919.
A „MÚZSA“ IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI R.-T. KIADÁSA

ÁRA: 19·80 KORONA

HANNS HEINZ EWERS

Az orleánsi királyok szive

VÉCSEY LEÓ FORDÍTÁSA

ÁRA 4 KORONA

Richter Jenő

A kommunizmus bukása

a 300-ik német kiadás nyomán fordította

BALOG ISTVÁN

ÁRA 6 KORONA

Rudyard Kipling

Hanuman Isten bélyege

indiai történet

VÉCSEY LEÓ FORDÍTÁSA

ÁRA 4 KORONA

MEGRENDELHETŐK A „MÚZSA“ IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI R.-T. KÖNYVKIADÓHIVATALÁBAN (BUDAPEST, IV, VÁCI-UTCA 25. II. EM. 12)